

Zastupljenost čakavskoga narječja u udžbenicima glazbene kulture u primarnome obrazovanju

---

Jukić, Dajana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:572141>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Dajana Jukić

**Zastupljenost čakavskoga narječja u udžbenicima glazbene kulture u
primarnome obrazovanju**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

**Zastupljenost čakavskoga narječja u udžbenicima glazbene kulture u
primarnome obrazovanju**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Glazbena kultura

Mentor: Darko Đekić, prof., viši predavač

Studentica: Dajana Jukić

Matični broj: 0299010543

Rijeka, srpanj 2021.

Posveta i zahvala

Prvo želim zahvaliti svomu odličnom mentoru i profesoru Darku Đekiću na svim savjetima, pomoći, podršci i suradnji koja je bila vrlo ugodna, opuštena i pozitivna – „i ča smo va izrade ovega diplomskega rada često njegovali upravo ČA“.

Želim zahvaliti svojoj cijeloj obitelji, posebno roditeljima koji su me tijekom ovih pet godina pratili i podržavali u tome da ostvarim svoj san i postanem učiteljica. HVALA MAMI, TATI I LUKI!

Posebno zahvaljujem i svojoj teti Ireni koja je uvijek bila tu za mene i imala mnoštvo korisnih savjeta i riječi podrške. HVALA NENI!

Hvala svim mojim prijateljicama što su tijekom ovih lijepih pet godina bile stalno uz mene, proživljavale sa mnom sve trenutke i nisu dopustile da odustanem, čak i onda kada je bilo teško! POSEBNO HVALA SANJI, ANTONELI, VALENTINI I NIKOL!

Odsrca HVALA SVIMA!

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskoga rada i poštivala odredbe Etičkoga kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskome poštenju.

Potpis studentice:

Dajana Jukić

SAŽETAK

Čakavsko je narječje jedno od triju narječja u hrvatskome jeziku. U radu je stavljen naglasak na čakavsko narječje, njegovu povijest, razvoj i karakteristike te prisutnost u odgoju i obrazovanju. U tom se dijelu o obrazovanju ističe razgovor s cijenjenom gospođom Dragicom Stanić koja se posebno zalaže za njegovanje i očuvanje čakavskoga narječja. Slijedi pregled glazbene kulture u Republici Hrvatskoj u kojem se donose istaknuti skladatelji koji su pisali na čakavštini, čime se dotiče i hrvatska narodna tradicijska glazba te folklor Istre, Kvarnera i Dalmacije. Diplomski rad *Analiza zastupljenosti čakavskoga narječja u udžbenicima glazbene kulture u primarnome obrazovanju* prikazuje kolika je zastupljenost pjesama na čakavskome narječju u izdanjima udžbenika za školsku godinu 2020./2021. i ispituje pridaje li se takvim pjesmama važnost u onoj mjeri u kojoj bi i trebala. Za analizu zastupljenosti čakavskoga narječja rabili su se udžbenici *Razigrani zvuci 1*, *Razigrani zvuci 2* i *Razigrani zvuci 3* autora Vladimira Jandrašeka i Jelene Ivaci te su rezultati prikazani tortnim grafikonima i brojevima izraženim u postocima.

Analizom udžbenika zaključuje se da je zastupljenost čakavskoga narječja u svima trima razredima vrlo slaba te da u svakom razredu iznosi svega 7 %. Iako prema mišljenju brojnih autora i ostalih istraženih izvora treba njegovati materinski jezik i sve povezano s njime, rezultati su pokazali kako se u suvremenome svijetu događa upravo suprotno.

Ključne riječi: čakavsko narječje, glazbena kultura, udžbenik, primarno obrazovanje

SUMMARY

The Chakavian dialect is one of the three dialects in the Croatian language. The paper emphasizes the Chakavian dialect, its history, development, and characteristics, as well as its presence in the upbringing and education. In this part about the education, the conversation with the esteemed Ms Dragica Stanić, who is especially committed to nurturing and preserving the Chakavian dialect, stands out. What follows is an overview of music culture in the Republic of Croatia. In this part all the prominent composers who wrote in the Chakavian dialect are mentioned. Furthermore, this part gives an overview of the Croatian folk traditional music and the folklore of Istria, Kvarner, and Dalmatia. The master thesis *The analysis of the representation of the Chakavian dialect in the textbooks of Music Culture in primary education* shows the representation of songs in the Chakavian dialect in the textbooks' editions for the school year 2020/2021 and examines how much importance has been given to these songs. The textbooks *Razigrani zvuci 1*, *Razigrani zvuci 2* i *Razigrani zvuci 3* by Vladimir Jandrašek and Jelena Ivaca were used to analyse the representation of the Chakavian dialect. The results are presented in charts and expressed in percentages.

In the conclusion it is stated that the representation of the Chakavian dialect in all three grades is very low, i.e. 7% of songs are in Chakavian in each of these grades. Although according to the opinion of many authors and other researched sources the mother tongue and all its varieties should be nurtured, these results have shown that the opposite is happening in this modern world.

Keywords: Chakavian dialect, Music Culture, textbook, primary education

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ ČAKAVSKOGA NARJEČJA	2
2.1. Povijesno i suvremeno rasprostiranje čakavskoga narječja.....	3
2.2. O čakavskome narječju.....	5
2.3. Karakteristike čakavskoga narječja	6
3. ČAKAVSKO NARJEČJE U ŠKOLAMA	8
3.1. Zavičajni govor.....	8
3.2. Zavičajna riječ i standardni jezik.....	9
3.3. Razgovor s Dragicom (Zvezdanom) Stanić	11
3.4. Narječje u prošlosti.....	17
3.5. Narječje u nastavnim planovima i programima.....	18
3.6. Što je to narječje?	19
3.7. Razvijanje komunikacijske kompetencije na jezičnome standardu i narječju.....	20
3.8. Utjecaj sredine na razvoj glazbenih sposobnosti djeteta	21
4. KRATAK POVIJESNI PREGLED GLAZBENE KULTURE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	23
4.1. Glazbena kultura kao predmet	24
5. NARODNA GLAZBA U HRVATSKOJ I ISTAKNUTI SKLADATELJI (S NAGLASKOM NA GLAZBU PISANU ČAKAVSKIM NARJEČJEM).....	28
6. HRVATSKA NARODNA TRADICIJSKA GLAZBA	41
6.1. Folklor Istre i Kvarnera	43
6.2. Folklor Dalmacije	45
6.3. Hrvatska tradicijska glazba u nastavi Glazbene kulture razredne nastave	46
7. KURIKUL NASTAVNIH PREDMETA <i>GLAZBENA KULTURA I GLAZBENA UMJETNOST</i> ZA OSNOVNE ŠKOLE I GIMNAZIJE U RH	48
7.1. Pjevanje	52
8. ANALIZA ZASTUPLJENOSTI ČAKAVSKOGA NARJEČJA U UDŽBENICIMA GLAZBENE KULTURE U PRIMARNOME OBRAZOVANJU.....	54
9. ZAKLJUČAK	73
10. LITERATURA.....	74

1. UVOD

Jedno od bogatstva i posebnosti našega hrvatskoga jezika su narječja. Narječja predstavljaju poseban način govora određenoga područja, a ujedno su i odraz identiteta i kulture naroda i svakoga pojedinca. Posebnost svakoga narječja očituje se u različitim riječima, različiteme načinu govora i izgovaranja riječi. U hrvatskome jeziku postoje tri narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko. U nazivima tih narječja nalazi se i „glavna“ riječ svakoga od njih: *ča*, *kaj* i *što*. U većem se dijelu Istre, Kvarnera, Dalmacije i drugih karakterističnih čakavskih govornih područja njeguje *ča*. Naše *ča* njeguje se od malih nogu u razgovoru, ali i putem održavanja različitih kulturnih događanja, običaja i tradicije. Čakavsko narječje prisutno je u životu ljudi s ovih područja te je ono „živo“ i bit će takvo sve dok ljudi nastoje živjeti taj svoj posebni jezik. Upravo je iz toga razloga bitno mlađim naraštajima prenijeti ljubav i interes prema vlastitome narječju pa da ga i oni sami mogu upotrebljavati i prenositi dalje.

Učitelji i škola u tome procesu imaju ključnu ulogu. Njegovanje je čakavskoga i ostalih narječja te učenje o njima najviše prisutno u nastavi Hrvatskoga jezika i Glazbene kulture. U sklopu predmeta *Glazbena kultura* učenici slušaju i pjevaju pjesme na narječju, upoznaju nove riječi i kulturu svoga naroda. Učenici uče i o značajnim osobama koje su skladale glazbu na narječju. Pjesme na vlastitome narječju imaju brojne pozitivne učinke za učenike, stoga one u nastavi trebaju biti prisutne. U prva tri razreda osnovne škole učitelj kao kreator nastavnoga procesa treba biti taj koji će kod učenika probuditi i poticati interes o vlastitome narječju.

Udžbenik, kao glavna i temeljna knjiga koja se rabi u nastavi, učitelju pomaže prilikom organizacije nastavnoga procesa. U udžbenicima glazbene kulture trebale bi se nalaziti pjesme s različitih područja Republike Hrvatske, što znači pjesme pisane čakavskim, kajkavskim i štokavskim narječjem.

Ovaj diplomski rad prikazuje koliko je čakavsko narječje zastupljeno u udžbenicima glazbene kulture za prvi, drugi i treći razred osnovne škole. Rad je ujedno moj prvi korak u ostvarenju vlastite želje da promoviram čakavsko narječje te ga implementiram u svoj budući rad u školi.

2. POVIJESNI RAZVOJ ČAKAVSKOGA NARJEČJA

Pogledamo li u prošlost, vidjet ćemo da je čakavsko narječje u jednome dužem razdoblju hrvatske povijesti bilo glavno, odnosno ono je tada bilo vodeće u hrvatskome jeziku. O tome svjedoči i vrlo važno djelo – Bašćanska ploča – vrijedan glagoljaški spomenik pisan na čakavskome narječju. Osim Bašćanske ploče, u 13. stoljeću nastaju i ostali vrijedni tekstovi na čakavštini, primjerice Istarski razvod (1275.) i Vinodolski zakonik (1288.). Ono što je obilježilo hrvatsku književnost, točnije njezin početak, upravo je upotreba čakavskoga narječja koje se u to doba nadovezivalo na hrvatskostaroslavenski jezik. U srednjem su vijeku bili prisutni čakavski, staroslavenski te pisani hibridni jezik, a oni su zajedno nastali ukrštanjem određenih čakavskih riječi te crkvenoslavenskoga jezika. U to je vrijeme hrvatski narodni jezik uvelike bio čakavski, ponegdje pomiješan s kajkavskim te rjeđe s ponekim štokavskim riječima (Adembegović 2016, prema Malić 2002).

Nadalje, u srednjem je vijeku čakavsko narječje bilo osnovica hrvatskoga jezika te se tada po prvi put javlja tronarječnost iz koje se dalje razvija općeuporabni leksik, kao i frazeologija. Čakavsko narječje, ipak, nije uspjelo zadržati svoj primat u hrvatskome jeziku. S prodorima Osmanlija i njihovim dolaskom na mjesta gdje je bila prisutna, čakavština gubi svoju šansu da ostane osnovicom hrvatskoga standardnog jezika koji bi u sebi imao i drugih osobina hrvatskih narječja (štokavskoga i kajkavskoga) (Adembegović 2016, prema Lisac 2014: 32).

Iako je to razdoblje bilo negativno za razvoj čakavskoga narječja, u doba je renesanse hrvatska književnost doživjela svoj procvat – i to upravo djelima pisanim na čakavskome narječju. Za taj su procvat zaslužni većinom pjesnici i središta u kojima su se okupljali. Prije svega, riječ je o gradovima iz Dalmacije, sve od Zadra do Dubrovnika, a pjesnici su bili pod utjecajem Dantea i Petrarce, talijanskih renesansnih velikana. U hrvatskoj se književnosti u razdoblju renesanse po svojoj djelatnosti svakako izdvajaju Marulić, Hektorović, Benetović, Lucić te Pelegrinović, kao i Karnarutić i Zoranić, ali i brojni drugi s dalmatinskoga te dubrovačkoga područja, poput Džora i Marina Držića te Šiška Menčetića. Njihova su vrijedna djela te značenje ostali hvalevrijedni sve do danas (Adembegović 2016, prema Lisac 2014: 33).

Nakon razdoblja renesanse čakavština je utihnula, pogotovo u književnosti. Ponovni procvat događa se u 20. stoljeću kada se javljaju književnici poput Drage Gervaisa, Mate Balote i Vladimira Nazore. Njihovi su stihovi pisani na čakavštini jedni od najznačajnijih, a često se spominju i danas (Vidović 1971).

2.1. Povijesno i suvremeno rasprostiranje čakavskoga narječja

Odrediti točan prostor na kojem se govori čakavskim narječjem nije nimalo jednostavan zadatak. Kroz povijest, uslijed raznih migracija, prostor se govorenja dosta mijenjao pa dok je na pojedinim područjima čakavština još uvijek živa, na određenim se i u potpunosti izgubila.

Čakavsko se narječje u prošlosti nalazilo na puno većem i širem prostoru nego što je to danas. Svakako treba naglasiti da je u doba srednjega vijeka bilo i puno više prijelaznih idioma, pogotovo na graničnim mjestima i u doticajima sa štokavskim i kajkavskim narječjem (Lisac 2009).

Što se tiče prostorne rasprostranjenosti, čakavskim se narječjem govorilo u Istri, gotovo na svim hrvatskim otocima (kvarnerskim i dalmatinskim), Hrvatskom primorju, na dalmatinskome kopnenom dijelu sve od rijeke Zrmanje pa do rijeke Cetine te na dijelu otoka Pelješca. Točnije, to je prostor na kojem se čakavskim govori i danas, uz sitne promjene. Bitno je istaknuti da je nekad čakavština zauzimala i znatno veći dio na kopnu pa je tako „na kopnu čakavsko narječje obuhvaćalo cijelu Liku i dijelove Gorskoga kotara, dijelove zapadne Bosne, Kordun i dijelove Banovine. Iz današnje perspektive zvuči gotovo nevjerojatno da se čakavskim narječjem nekoć govorilo u Kninu, Sinju, Gračacu ili Bihaću” (Vidović 2018).

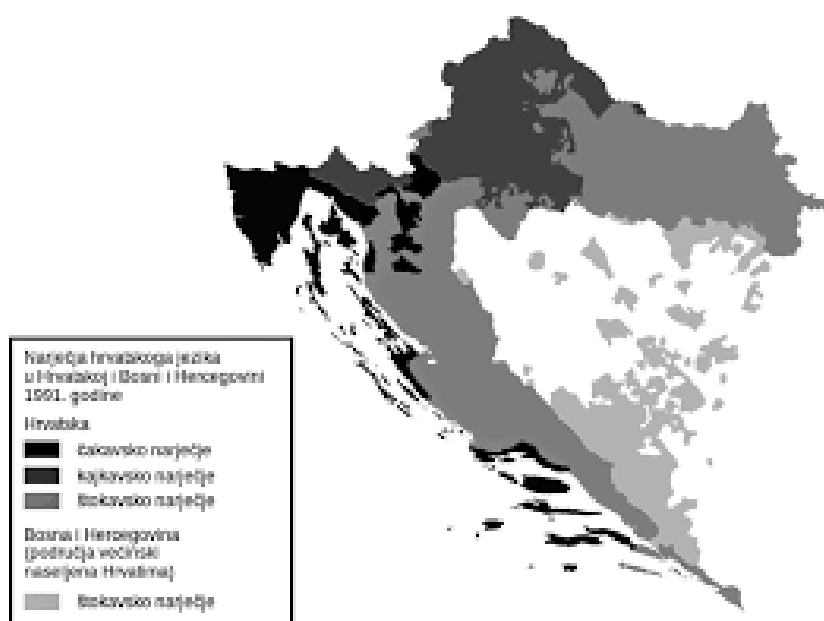
Slika 1: Hrvatski dijalekti u predmigracijskome razdoblju u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Boki kotorske

U današnje je vrijeme, u usporedbi sa situacijom u prošlosti, prostor govorenja čakavskoga narječja ipak nešto manji. Tako se čakavskim danas govori na cijelome istarskom poluotoku, izuzev mjesta Peroj te karakterističnoga područja Buzeta koje pripada čakavštini, no tamo se umjesto *ča* upotrebljava *kaj*. Nadalje, obuhvaćeno je cijelo hrvatsko primorje, odnosno

područje uz Jadransko more i svi otoci (kvarnerski otoci poput Lošinja, Cresa, Paga, Raba, Krka) te otoci sa šibenskoga, zadarskoga i južnodalmatinskoga područja (Ugljan, Dugi otok, Zlarin, Šolta, Korčula, Lastovo, Hvar...). Na kopnenome se dijelu čakavsko narječje može pronaći na području Gorskoga kotara (Vrbovsko, Mrzle Vodice), Like (Otočac, Brinje) pa sve do Pokuplja, kao i na području Karlovca te na Žumberku, gdje se izdvaja Jurkovo Selo. Izvan granica Republike Hrvatske čakavci se mogu pronaći u Mađarskoj, Moravskoj te u Austriji (gradišćanski Hrvati).

Slika 2: Narječja hrvatskoga jezika u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.godine

Prema prostornoj rasprostranjenosti postoji podjela čakavskih govora na sljedeće dijalekte:

1. Gornjomiranski ili buzetski

➤ „To je (...) neveliki dijalekt, ali je on izrazito izdiferenciran. (...) Buzetskom dijalektu pripadaju govori Svetog Martina, Nugle, Sluma, Račica, Vrha, Škuljara, Prodana, Velog Mluna, Roča, Erkovčića, Krbavčića itd.“ (Tominić 2015, prema Lisac 2009: 35).

2. Jugozapadni istarski

➤ „Zauzima najveći dio zapadne istarske obale južno od donje Mirne, a pripada mu i vodička oaza u sjeveroistočnoj Istri“ (Tominić 2015, prema Brozović 1998: 88).

3. Sjevernočakavski

➤ „Njemu pripadaju istočno-istarski govori od ušća Raše na sjeveru, okolica Žminja i pazinski kraj u srednjoj Istri, obala Hrvatskoga primorja do uključivo Bakra i otoci Cres i sjeverni Lošinj“ (Tominić 2015, prema Brozović 1988: 88).

4. Srednjočakavski

➤ „Najraspršeniji je među čakavskim dijalektima. Na otocima se prostire od Krka i južnoga Lošinja do Ugljana i Dugog otoka, na obali od Kraljevice do Novoga i zahvaća još Senj. Pripadaju mu i svi govori u unutrašnjosti, lički i pokupski, a također i najveći dio Gradišća“ (Tominić 2015, prema Brozović 1988: 88).

5. Južnočakavski

➤ „Sveden je na svom prvotnome kopnenom prostoru na uzak i isprekidan pojas uz more, od Novigrada i Privlake do ušća Cetine. Glavnina je toga dijalekta na otocima, od Pašmana na zapadu do Korčule i Visa na istoku, a pridružuje im se i čakavski dio poluotoka Pelješca. Migracijski ikavsko-čak. govori smješeni su u sjeverozapadnoj Istri između donje Istre i Dragonje, s jednim pojasom južno od Mirne, a pripada im i južno Gradišće“ (Tominić 2015, prema Brozović 1988: 88).

6. Lastovski

U čakavskome narječju posebno je istaknut refleks jata. *E, i-e, i, je* četiri su razvijena refleksa jata te se, sukladno tome, čakavština dijeli na jekavske, ekavske, ikavske te ikavsko-ekavske govore. „S obzirom na odraz jata, bužetski je i sjevernočakavski dijalekt ekavski, srednjočakavski ikavsko-ekavski, jugozapadni istarski i južnočakavski dijalekt ikavski, a lastovska oaza jekavska. Naglasno su najarhaičniji pojedini sjevernočakavski, srednjočakavski i južnočakavski dijalekti“ (Vidović 2018).

2.2. O čakavskome narječju

Čakavsko je narječje, uz štokavsko i kajkavsko, jedno od triju narječja hrvatskoga jezika. Njega karakterizira zamjenica *ČA*, što se otkriva već u samome nazivu. Na nekim područjima, ponajviše ondje gdje se čakavski isprepliće s kajkavskim ili štokavskim narječjem, možemo naići na određena odstupanja od standardnih obilježja čakavskoga narječja. Tako primjerice iako određeno područje pripada čakavskom, umjesto *ča* upotrebljava se *što* ili *kaj*. Razlog je tomu, kako navodi Finka (1971), sljedeći:

„Čakavsko je narječje na jezičnoj periferiji, van dometa najvažnijih kulturnih centara, dok je štokavsko narječje i prostranstvom najveće i temelj našem današnjem književnom jeziku, a kajkavsko zauzima veliko područje uže Hrvatske, sa Zagrebom kao glavnim gradom čitave Hrvatske, pa su ta dva narječja većega kulturnog i društvenoga prestiža nego čakavsko narječje. Stoga je upotreba upitno-odnosne zamjenice *što* ili *kaj* (i u nekim čakavskim govorima) vanjski, formalni znak služenja narječjem većega prestiža. Zamjenica je *ča* kao simbol služenja čakavskim narječjem znak većega prestiža samo u nekoliko urbanih centara kojima gravitiraju nečakavski (štokavski) govori manjih mjesta, inferiornijega kulturnog i društvenog značenja. Takvi su urbani centri osobito Senj i Rijeka (u sjevernom Hrvatskom primorju) i Split (na obalnom području srednje Dalmacije).“

Svako se od naših triju narječja – čakavsko, kajkavsko i štokavsko – govori na određenim područjima i svako ima svoje karakteristike i posebnosti. Svako se naše narječje razvilo iz posebnoga, praslavenskoga jezika. Narječje se dijeli na dijalekte, zatim se to dalje grana na grupe govora, a onda slijede mjesni govori. Grana koja se bavi njihovim proučavanjem naziva se dijalektologija. U svemu tome veliko značenje ima i razvoj samoga hrvatskog jezika putem kojeg se razvijaju i narječja te uviđamo da su se pod raznim povijesnim prilikama i događanjima narječja uvelike mijenjala. Čakavsko nam narječje, već u samome nazivu, otkriva da je glavna riječ iliti zamjenica ČA (Grbović 2017, prema Moguš 1977: 2–3).

2.3. Karakteristike čakavskoga narječja

Kao i svako narječje, i čakavsko ima svoje karakteristike po kojima ga prepoznamo i koje ga čine posebnim. Iako je sudeći po ranije navedenim podjelama čakavsko narječje vrlo raznoliko te svaki dijalekt ima svoju posebnost, postoje određeni kriteriji prema kojima se definira. Te je kriterije prvi razradio Milan Moguš 1977. u svome djelu naziva „Čakavsko narječje“, a oni su sljedeći (Grbović 2017: 10, prema Moguš 1977):

1. upotreba zamjenice *ča*, odnosno *ca* ili samo *zač* odnosno *zac*
2. čakavska akcentuacija koja se ogleda u:
  - troakcenatskome sustavu i/ili
  - starome mjestu akcenta i/ili
  - starome akcenatskom inventaru pri pomaku siline

3. čakavski refleks *e* za koji je karakterističan:

- ikavsko-ekavski odnos po Jakubinski-Meyerovu pravilu
- dosljedna upotreba ekavizama, ikavizama ili jekavizama

4. čakavski izgovor fonema /t'/

5. prijelaz *e* u *a* iza *j*, *č*, *ž*

6. upotreba oblika *bin*, *biš*, *bimo*, *bite* pri tvorbi kondicionala

7. prijelaz *d'* u *j* (meja, slaji, tuji)

8. izostanak afrikate /ʒ/.

Osnovne značajke ističe u svojoj knjizi i Josip Lisac (2009: 17):

1. jaka vokalnost, tj. prijelaz *ča* u slabiji položaj u vokalu
2. adrijatizmi (*-m* > *-n* u nastavcima i u nepromjenjivim riječima; *l* > *j*; gubljenje zatvora kod *č* i *c* ispred zatvornih suglasnika; skraćivanje dugoga *r*)
3. mnogo leksičkih romanizama
4. *d* najčešće davalo *j* (meja, preja, tuji)
5. prsl. *t'* većinom se čuva, no odstupanja su znatna (npr. svit a).

Bitno je istaknuti još jedno obilježje čakavskoga narječja, a to je akcentuacija. Ona je fonološki najznačajniji kriterij te je „karakterizira dobro čuvanje staroga mjesta naglaska u većini govora, češće čuvanje nenaglasenih duljina ispred akcenta nego iza njega“ (Lisac 2004: 6). Prema Mogušu karakterističan te ujedno i osnovni akcenatski sustav je stari troakcenatski. Uz taj sustav postoje još tri, a prema istoimenome autoru to su novi, noviji i stariji akcenatski sustav.

Primjeri su:

- kratki silazni *ǎ* (akut), npr. òko, nevèsta, òtác
- dugi silazni *â* (circumfleks), npr. ûši, gōstiôna, žlĕbâc

- metatonijski kratki uzlazni akut *ã* (neoakut), npr. ženska, pozãbjën, papãr (preuzeto s https://www.wikiwand.com/hr/%C4%8Cakavsko_narje%C4%8Dje, pristupljeno 12. travnja 2021.).

3. ĆAKAVSKO NARJEĀJE U ŐKOLAMA

U današnje moderno doba, kada sve veću važnost imaju globalizacija, industrijalizacija, tehnološki napredak te komunikacija putem raznih digitalnih uređaja, počinje se zanemarivati njegovanje jezika, tradicije, zavičaja i vlastitoga identiteta. Drugim riječima, manje društvene zajednice polako počinju gubiti svoj značaj, a određene i posve nestaju. Gubljenje značaja odnosi se i na nestajanje određenih govora i jezika, a upravo je jezik svakoga naroda ono što nas obilježava – to je kulturno obilježje koje, svakako, trebamo njegovati i njime se ponositi. Poučavati nekoga zavičajnome govoru u 21. stoljeću predstavlja izazov za sve djelatnike odgojno-obrazovnih ustanova, ali i šire. Hrvatski je jezik, prema Težaku, poseban upravo zbog toga što je on „jezični standard i supstandard, dijalekt i žargon” (Martan 2017, prema Težak 1996: 27). To je ujedno i jezik koji se upotrebljava u cjelokupnoj nastavi, ali postoji i kao zaseban predmet. U prošlosti se narječjima uopće nije davalo na važnosti, štoviše, znali bi se samo usputno spomenuti, a nisu bili uvršteni ni u nastavne programe i planove. Narječja su bila doživljavana kao odlika nečega „seljačkoga” i „ružnoga”, a ako bi djeca govorila svojim narječjem, odmah bi bila ispravljena. Tako je s vremenom narječje poprimilo jednu negativnu konotaciju, točnije smatralo se da je ono tip nekulturnoga govora (Martan 2017, prema Težak 1975).

3.1. Zavičajni govor

Pojam zavičaja, odnosno zavičajnoga govora prema lingvističkome gledištu odnosi se na govor određenoga područja sa svojim dijalektnim obilježjima te se upravo zbog toga razlikuje od hrvatskoga standardnog jezika. Zavičajne govore u školi najčešće možemo pronaći u nastavi hrvatskoga jezika, u književnosti, zatim u glazbenoj kulturi, obradom i slušanjem pjesmica na zavičajnome jeziku. No ponajprije trebamo odrediti što nam predstavlja pojam *zavičaja* i *zavičajnoga identiteta*. Zavičaj je mjesto našega rođenja i ukupnost svih obilježja toga istog zavičaja (običaji, vrijednosti, kultura, govor) koje smo, u njemu boraveći i gdje su nas odgajali, poprimili i usadili u sebe. Na nama je da mi, u ulozi učitelja, dalje usađujemo i prenosimo te vrijednosti na buduće naraštaje jer „djeca su naša budućnost. Što ih naučimo, na

što ih uputimo kao prave vrijednosti, to će ponijeti u svijet svoje budućnosti“ (Jurđana 2015: 33).

U svemu tome važnu ulogu zauzima razvoj govora i jezičnih sposobnosti koji započinje u obitelji, a vrlo je važna komponenta i u odgojno-obrazovnome procesu. Govor je vrlo važna komponenta svakoga čovjeka. Njime izražavamo svoje misli, komuniciramo s drugima te iznosimo svoje osjećaje. Razvoj djetetova govora imat će utjecaj na cjelokupan razvoj, stoga je govor vezan i za socijalni te spoznajni razvoj. Kako bi se djetetov govor pravilno razvijao, potrebno je stvoriti poticajnu okolinu u kojoj će dijete postupno ovladati svim govornim karakteristikama jer „jezik se ne poučava, nego razvija“ (Posokhova 2008).

Kada dakle „uče“ jezik, djeca zapravo uče o načinima izražavanja i komunikacije s drugima koji su karakteristični za socijalne situacije važne u njihovim obiteljima i zajednicama. „Zavičajnost je u životu djeteta, prije svega, emocionalna kategorija, prostor senzibilne njegove osjetljivosti“ (Jurđana 2015).

Važno je pritom naglasiti da se u nastavi hrvatskoga jezika ili glazbene kulture odabiru upravo oni književnici i pjesnici koji dolaze iz kraja gdje se nalazi škola. Isto tako učitelji trebaju znati i odabrati prikladna djela koja su pisana dijalektom učenika i koja u sebi sadrže tematiku povezanu sa zavičajem, njegovim izgledom ili nekom drugom karakteristikom. Obradom takvih sadržaja u nastavi kod djece možemo probuditi razne pozitivne osjećaje, primjerice tako će možda o nečemu htjeti znati više ili će im se javiti emocije prema vlastitoj zemlji i ljudima (Jurđana 2015).

3.2. Zavičajna riječ i standardni jezik

Svako se dijete razvija u različitoj sredini. U određenim se kućanstvima govori izričito na materinskom jeziku. Dijete iz takve obitelji moglo bi prilikom odlaska u vrtić ili školu naići na određene poteškoće, ali i na mnoge prednosti. Ako dijete kod svoje kuće cijelo vrijeme sluša jedan jezik (materinski), a ujedno ga tako i usvaja, ono će ga nastaviti primjenjivati u svome govoru dolaskom u školu.

U čitanki „Igri“ (Jurđana, 2015, prema Težak, 2002) navodi se kako postoje prednosti prisutnosti zavičajne riječi u nastavi:

„1. Djeca se najlakše, najtočnije i najiskrenije izražavaju na idiomu koji najbolje poznaju. Naučeni standardni jezik, kao otisak drugoga podneblja, nije još dosta srođen s onim dijelom njihova svijeta koji je najtješnje povezan s njihovim prvim iskustvima i stvaralačkim pobudama.

2. To je sigurniji put do shvaćanja biti umjetnosti. Razviviši sluh za poetsko na zavičajnoj riječi, dijete se osposobljava za prepoznavanje vrijednosti i u riječima susjedstva, u riječima standardnoga jezika.

3. Izražavajući se uspješno na jeziku kojim suvereno vlada, učenik stječe opću sigurnost u usmenome i pismenome komuniciranju i ona mu postaje jakim osloncem i u komunikaciji na književnome jeziku koji tek uči.

4. Na poznatom i spontano naučenom idiomu, kao bližem i zornijem od manje poznatoga naučenoga jezičnog standarda, lakše je učenika zainteresirati za opće jezične probleme, posebice ako se u potrazi za najsretnijim stilskim izborom zavičajna riječ na svim jezičnim i stilskim razinama uspoređuje sa standardom.

5. Shvaćanje vrijednosti vlastita idioma u životu suvremenoga čovjeka usmjerava učenika i na pravilan odnos prema drugim idiomima pomažući mu da se složi s lingvistom kako „nema toga jezika koji ne bi mogao izraziti ono najsuptilnije što imamo u mislima i osjećajima i što može ljudska misao svojim radom izumiti“.

Dolaskom u školu djeca sa sobom donose i sve naučeno iz svoje okoline, a to se razlikuje od djeteta do djeteta. U vrtiću započinje proces usvajanja hrvatskoga standardnog jezika koji djeca primjenjuju u međusobnoj komunikaciji, a nastavlja se razvijati u školi. Osim razgovorom, pogotovo u današnje vrijeme, djeca se mogu upoznati s standardnim hrvatskim jezikom putem računala, gledajući različite poučne i zabavne emisije, čitajući slikovnice i knjige (Kaštelan 2020). U doticaju s drugima u vrtiću/školi djeca upoznaju i ostale dijalekte koje čuju od djece. U toj je dobi djeteta potrebno da ono shvati jezično bogatstvo koje ga okružuje. Komunicirajući sa svojim vršnjacima, ali i ljudima općenito, svako dijete razvija komunikacijske vještine, stječe vlastita iskustva, ali i pokušava shvatiti druge, kao i način njihovog izražavanja emocija. Tako dijete upoznaje svoj jezik te usvaja govor. Veliku važnost predstavlja i sama okolina u kojoj dijete usvaja jezik i govor. Uloga je učitelja tu ključna s obzirom na to da djeca većinom svoga učitelja doživljaju kao važnu osobu u vlastitome životu. Pri poučavanju narječja oni učitelji koji dolaze s toga područja na kojem se to narječje govori bit će u prednosti. Glavni je razlog tomu taj što ti učitelji i sami govore tim istim narječjem te su onda daleko bolje upoznati s njime nego učitelj/ica koji nije s toga govornog područja. To ne mora uvijek biti tako jer ako učitelj želi i može, sam će se angažirati i potruditi ovladati narječjem kojim se govori na nekome području, najčešće kroz razne radionice i samostalnim

angažmanom. U razgovoru s Dragicom (Zvezdanom) Stanić, o kojoj ćemo nešto više reći u daljnjem radu, došli smo do zaključka da u današnje vrijeme nema puno učitelja i profesora koji su izvorni čakavski govornici (konkretno na području Kvarnera), pa je onda teže potaknuti te profesore i učitelje na njegovanje čakavskoga narječja kroz razne aktivnosti u vlastitim razredima. Nadalje, gospođa Stanić ističe kako se nekada puno više radilo na promociji čakavštine u odgojno-obrazovnim ustanovama tako što su sami učitelji već na fakultetu o tome učili, zatim sudjelovali na različitim aktivima te se kroz razne druge radionice radilo na njezinoj promidžbi. Tome se u današnje vrijeme, ističe gospođa Stanić, minimalno pridaju pozornost i značenje. To je veoma tužno jer to je jedno bogatstvo koje nema nitko drugi i ako ga ne prenosimo na sljedeće naraštaje i ne radimo ništa da se ono nastavi razvijati, doći će do toga da će se ono polako početi gasiti. Upravo su zato škole mjesta gdje djeca svakako trebaju biti potaknuta na korištenje vlastitoga narječja, a ne spriječena u tome. Djeca će se tako osjećati slobodna izražavati se svojim jezikom, bez osjećaja da čine nešto loše. Na područjima gdje se s djecom od najranije dobi u obitelji intenzivno govori na narječju u školi treba poraditi i na usvajanju hrvatskoga standardnog jezika. To ponekad djeci može biti problem jer učenje hrvatskoga jezika za njih predstavlja učenje jednoga novog jezika. Učitelj treba naći odgovarajući načine poučavanja, sredstva i metode kojima će takve učenike potaknuti na usvajanje standardnoga hrvatskog jezika. Učenici trebaju osvijestiti da je hrvatski jezik upravo jezik našega naroda i jezik kojim se komunicira na nacionalnoj razini te da će im on biti potreban u životu. Prilikom poučavanja treba obratiti pozornost na to da se i čakavsko narječje i hrvatski standardni jezik usvajaju podjednako, odnosno ne bi se trebalo dogoditi da zbog korištenja čakavštine djeca ne uspiju ovladati osnovama hrvatskoga jezika. I jedan i drugi jezik trebaju biti dio njihovoga kulturnog i vlastitog identiteta (Strahija 2016).

3.3. Razgovor s Dragicom (Zvezdanom) Stanić

Dragica Stanić osoba je koju treba istaknuti kada je u pitanju čakavsko narječje. Ona se intenzivno zalaže za očuvanje čakavskoga narječja i radi na njenoj promociji, a da je tomu tako potvrđuju i brojne njezine titule. Ona je učiteljica savjetnica, učiteljica razredne nastave, mentorica savjetnica, bila je županijski voditelj, dobila je nagradu Grada Kastva za 1996. godinu te Ministrovo priznanje 2000. godine, a 2012. nagradu za životno djelo. Autorica je šest zavičajnih slikovnica, čitanke i početnice „Čakavčice” (koja je i zvučno snimljena), a organizatorica je i projekta „ČA-čitalnica“ s Karmen Šimetić i Dubravkom Urodom (natjecanje u interpretativnome čitanju čakavskih tekstova). Ove je godine, u skopu projekta Rijeka 2020.

– Europska prijestolnica kulture, surađivala na inicijativi da se čakavsko narječje u školama uvede kao izborni predmet. Smatra to dobrim poticajem za popularizaciju čakavskoga narječja. Osim navedenih primjera, gospođa Stanić već dugi niz godina radi s djecom u kastavskoj osnovnoj školi, ali i u vrtiću te je to posebno veseli. I sama kaže: „djeca su dosta zagrižena za taj naš domaći jezik, jednostavno uživaju, jedva su me dočekala”. Većina djece koja žive na tom području kod kuće sa svojim obiteljima govori čakavskim narječjem, ali treba znati kako ih potaknuti da još dodatno zavole to svoje narječje. „Kad već znaš dobro o temu, onda moreš i drugemu prenest”. A da gospođa Stanić ima jako dobro znanje o svemu tome, dokaz su sva brojna priznanja, nagrade, a napose njezin trud i rad. Ostavila je (i još uvijek ostavlja) svoj trag preoseći djeci ljubav prema vlastitim običajima, kraju i, naravno, jeziku. Ona je i dramski pedagog te je dugi niz godina na natjecanju „LiDraNo“ bila na samome vrhu s čakavštinom. Sudjelovala je i u Puli na državnome natjecanju s pojedinačnim i skupnim nastupima, od čega se izdvaja recital „Bura” prilikom čijeg su izvođenja svirale sopele. Istru ističe kao „najjaču” po pitanju čakavskoga narječja zbog toga što ima vrtiće i škole u kojima odgajateljice i učiteljice govore čakavski, no tamo čakavsko narječje njeguju i različita kulturna društva čiji je interes očuvanje tradicije i jezika. Posebno je bilo zanimljivo čuti da je u Turskoj s učenicom 2. razreda koja je pjevala „Stari ribar” na čakavskome, pred ljudima koji je vjerovatno nisu ništa razumjeli, dobila gromoglasan pljesak.

„... Va svoje ime moren reć, kod član ovega našega zavičaja i prosvjetar, da je moje najprej pripomoć i pokazat kako se čuva se ča ovaj kraj ima odvajkada, po čen je drugačji i lepši od drugeh – iako znan da saki kraj ima ono neč lepo i svoje. Da to prenašan i drugen, najviše decen i mladen, a i sen onen ki žele bit del ovega kraja. Ovo je del zavičaja kade san odrasla i formirala se, ki mi je dal timbar za vajkada. Mi judi oblikujemo zavičaj, kakov će bit i kakovi će odnosi bit mej nami” (preuzeto s <https://torpedo.media/razgovor-dragica-stanic-zajik-ce-bit-ziv-dokla-bude-oneh-ki-ga-rabe-i-govore/>, pristupljeno 13. travnja 2021.).

PITANJA I ODGOVORI (Dragica Stanić)

Kastav, 9. svibnja 2021.

Mišljenje o čakavštini s gledišta učiteljice i predsjednice Udruge koja se bavi, između ostaloga, i promicanjem i njegovanjem kulturne baštine i identiteta Kastavštine i Primorja, u prvome redu na planu očuvanja i zaštite čakavštine.

1. Možete li nam malo detaljnije reći kako vi „doživljavate“ čakavsko narječje i zbog čega je važno očuvati ga?

Tijekom svoga dugogodišnjega bogatog iskustva u radu s djecom na čakavštini u Osnovnoj školi u Kastvu tijekom radnog vijeka, a i po umirovljenju i s djecom predškolskoga uzrasta u vrtiću svjedok sam nagloga nestajanja čakavskoga govora među djecom. Ne čuje ga se više za vrijeme odmora u školi ni izvan nje. Dok su manjinski jezici u Republici Hrvatskoj obuhvaćeni Zakonom u školstvu, dijalekti se obrađuju na nastavi hrvatskoga jezika uglavnom kao prepoznavanje i to tek školski sat ili dva tijekom školske godine. Mnogi roditelji ne prenose svoj materinski jezik na djecu čemu sam svjedočila prilikom rada na četverogodišnjem projektu „Čakavska povedalnica u vrtiću“.

Da kastavsko-iburnijska čakavština izumire, potvrđeno je provedenim anketnim ispitivanjem s ciljem stjecanja uvida u poznavanje i upotrebu čakavskoga narječja među osnovnoškolskim učenicima u lipnju 2019. na uzorku od 240 učenika od prvoga do osmoga razreda Osnovne škole „Milan Brozović“ Kastav. Rezultati su pokazali da je čakavski materinski jezik tek petini ispitanih učenika. Trenutni vokabular čakavskoga govora nije na zavidnoj razini, čak ni kod učenika kojima je čakavski govor materinski.

Nažalost, ove činjenice ne govore dobro o budućnosti našega čakavskog dijalekta jer je lingvistička činjenica da jedan **jezik zauvijek nestaje kada ga djeca ne govore i ne uče**. Ne izumire samo čakavština već i drugi dijalekti i zavičajni govori. Gledano unatrag, činjenica da izumiranje jezika trajno osiromašuje sveukupnu ljudsku baštinu nije bila na vrhu prioriteta ni institucija, a ni različitih interesnih sfera.

Svaka aktivnost očuvanja zavičajnoga govora, koliko god bila prožeta entuzijazmom, aktivnost je manjine. Ona je u osnovi, u ovome komercijalnom vremenu, potpuno nekomercijalna i ne može dovoljno naglasiti ideju – **da je naš identitet snažno povezan s našim korijenima i da bez njih, bez jezika, gubimo osjećaj pripadnosti i osjećaj zajedništva, što je temelj svake uspješne i snažne zajednice**. U tome je nužna i potrebna potpora različitih sudionika.

2. Kakva su Vaša iskustva u radu s djecom, kako učenici doživljavaju čakavštinu?

Od 1980. vodila sam „Čakavsku grupu“ u Osnovnoj školi „Milan Brozović“ u Kastvu mijenjajući ciljeve rada s obzirom na sastav djece i poznavanje materinskoga jezika upisnika jer se naglo smanjivao broj izvornih govornika. Da bi se djeca lakše međusobno sporazumijevala, i čakavci i nečakavci, te razumjela i kako bi se taj idiom lakše prihvatio, objavila sam „Čakavčicu“ – čakavsku početnicu i čitanku. Nastala je kao rezultat učenja i upoznavanja kastavskoga čakavskoga govora s djecom na izvannastavnoj aktivnosti, kao i mnoge zavičajne slikovnice s legendama. Nastala je i kao potreba jer u grupi od 27 učenika bio je 2015. samo jedan izvorni govornik.

Uvijek je bilo zainteresiranih učenika za učenjem, prepoznavanjem ili obnavljanjem svoga idioma, kao i predstavljanjem na čakavskome jeziku. Bitan je učitelj, voditelj radionica, projekata ili slobodnih aktivnosti, odnosno njegovo iskustvo, interes, način rada s djecom koji mora biti prilagođen uzrastu i njihovim mogućnostima i sposobnostima. S obzirom na to da sam i dramski pedagog i waldorfski pedagog, mijenjala sam aktivnosti, primjenjivala različite načine i oblike rada, motivirala polaznike manjim projektima. Uspjesi koje su učenici postizali ne samo u našoj sredini već i na državnoj te međunarodnoj bili su izvrsni.

Kao učiteljica razredne nastave, savjetnica i višegodišnja županijska voditeljica naglašavala sam potrebu čuvanja zavičajnih govora, ali i naglašavala da u glazbenoj kulturi više treba slušati i obrađivati pjesme te narodne pjesme s istarskim melosom koje su bile dio naše tradicije. U njima su riječi na čakavštini, a to je ono što čini baštinu zavičajja.

3. Možete li nam više reći o svojem djelu „Zgubjena pupica“?

„Zgubjena pupica“ je zasad posljednja u nizu zavičajna slikovnica koja je nastala obradom kastavske legende o Crekvini – srušenoj, tada najvećoj, crkvi na području današnje Hrvatske iz početka 17. stoljeća. Na moj tekst prilagođen dječjem uzrastu, obradom u dječjem vrtiću u Kastvu u sklopu projekta „Čakavska povedalnica“, kao završni dio projekta, odgojna je grupa predškolske djece s odgojiteljicama oslikala slikovnicu, ali i izvela dramski prikaz s pjevanjem nanice (uspavanke) skladane na istarskoj ljestvici. Nanica je snimljena na CD s ciljem da je djeca u igri ili pred spavanje slušaju kako bi im taj melos ušao u uho odmalena. Djeca su bila veoma aktivna, učila su čakavske riječi, izgovarala ih, upoznala Kastav i dio kulturne materijalne baštine. Pjevala su s veseljem. Sve se to prenosilo i na roditelji koji su odobravali i rado prihvatili takav način rada s djecom, a nadam se i čakavski govor ovoga kraja.

Sa školskom djecom 2. razreda koja su oslikavala tekst objavljena je zavičajna slikovnica kastavske legende „Legenda od Bradonji i Nogonji“, a na „Čakavskoj grupi“ u školi

s još dvije članice tima profesora objavljene su i „Štorija od Šparožne jami“, „Si smo ga (o kastavskom kapitanu Morelliju)“ te „Kako su Kastavce seli sol i sadili sardelice“. Učenici „Čakavske grupe“ nastupali su na državnim susretima s tekstovima tih slikovnica i time popularizirali čakavštinu i baštinu svoga kraja u kojem žive.

4. Što Vi mislite, postoje li šanse da se čakavsko narječje više integrira u rad škola i na koji način?

Da bi se čakavština više popularizirala i među mlađima i među starijima, u petogodišnjem projektu Udruge „Čakavski senjali“ iz Kastva, čija sam predsjednica, održavala se „ČA-čitalnica“ – natjecanje u čitanju čakavskih prozih tekstova s izborom za najboljeg čitača prema odabiru stručnoga žirija i publike te najboljega čitača s tekstom na zadanu dodatnu temu. Održavali su se stručni skupovi za učitelje, profesore i knjižničare na temu „Čakavski jezik u 21. stoljeću, izazovi i potencijali“ te Dani domaćega zajika.

Nedostaje formalni okvir da zavičajni jezici uđu u škole, ne samo kao spoznaja da hrvatski jezik ima tri dijalekta već i kao konkretan pristup u upoznavanju i učenju dijalekata, prije svega, u sklopu izborne nastave.

U sklopu programa EPK RI 2020, PP 27 susjedstava Grad Kastav kao Susjedstvo Kastav uz Udrugu „Čakavski senjali“ kao partnera pokrenuli su u 2020. inicijativu za očuvanje zavičajnih govora i dijalekata u Republici Hrvatskoj te je pismo sa zamolbom da se oni uvrste u škole kao izborni predmeti upućeno MZOO-u i Ministarstvu kulture. Mnogi znanstvenici i ljudi od struke dali su pisanu potporu toj inicijativi. Pismu su priložena obrazloženja znanstvenika uz potpore zaprimljene u listopadu 2020.

U nastavku izdvajam samo neke:

Jezični razvoj ima svoj prirodni slijed koji trebamo poštivati kako bi pojedinac ovladao jezikom i ostvario jezičnokomunikacijsku kompetenciju. Nasreću, navedeni slijed uključuje služenje materinskim idiomom pri ovladavanju standardom. Ta znanstvena činjenica prigoda je da zavičajnim jezicima širom otvorimo vrata u školski sustav (dr. sc. Lucija Puljak).

Umjesto gubitka i pojednostavljenja standardnog govora i usuprot mišljenju „mladih“ da su tuđice i novotvorevine korisne za razvoj jezika, obraćanje poznavanju dijalekata u kome leže iskonska blaga riječi kakvih u standardu nema, ova podrška ustvari dolazi prekasno, pa je hitno spašavanje naše baštine,

suvremenije i vrednije od bilo kakvih „novosti“ zadatak sviju koji misle svojom glavom (Zlata Bujan-Kovačević, prof. hrvatskoga jezika, pjesnikinja i književnica)

... Posebno je potrebno poticati aktivnosti i inicijative koje su usmjerene najmlađim generacijama i koje dovode do očuvanja kulturne baštine kao i do očuvanja identiteta zavičaja (dr. sc. Sandra Antulić Majcen).

U novije vrijeme fenomen je dijalektološke razvedenosti hrvatskoga jezika u javnome prostoru prepoznat, afirmativno valoriziran te vidljiv kroz različite manifestacije lokalnoga, pa i nacionalnoga karaktera. Međutim, rezultati svekolika angažmana hrvatskih jezikoslovaca i kulturnih djelatnika u promicanju vrijednosti hrvatskih narječja, dijalekata i mjesnih govora nerijetko sežu tek do uskoga kruga zainteresiranih sudionika društvenoga života jedne zajednice. Razloge takve prakse valja tražiti i u obrazovanju koje humanističkim disciplinama ne ostavlja mnogo prostora, u tendencijama razvoja modernoga društva koji ne počiva na tradicionalnim vrijednostima te uopće u suvremenome poimanju društvenoga napretka koji ne stremi njegovanju baštine, već progres mjeri drugačijim pokazateljima. U takvu ozračju napor i trud u očuvanju hrvatskih govora kao neizostavnih sastavnica hrvatskog identiteta ostaju mrtvo slovo na papiru, a profesori hrvatskog jezika naprosto ne nalaze dovoljno vremena, ujedno ni motivacije, za iscrpljeni rad s učenicima... Uzimajući u obzir izumiranje starijih govornika koji čuvaju starije jezično stanje te brzinu kojom se jezične promjene odvijaju, ona (inicijativa) poduzeta je gotovo u zadnji čas. Smatramo i da inicijativi treba dati formalni okvir i na tome tragu apeliramo da nadležna tijela ustraju u pronalaženju modusa kojim bi se očuvanje dijalekata uvrstilo u izborni program hrvatskih osnovnih i srednjih škola (članice Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci).

Da bi se sve navedeno ostvarilo, potrebno je učiniti mnogo više, uključiti i objediniti obrazovne i odgojne djelatnike, znanstvenike, vlast i druge mjerodavne te dodati u Zakon o školstvu i članke za očuvanje zavičajnih govora i dijalekata, i to ne samo deklarativno. Za početak poželjno bi bilo uvrstiti dijalekte i zavičajne govore kao izborni predmet. Kad se steknu uvjeti (dijalekti i zavičajni govori bi trebali imati rječnike i gramatike), kad budu ti govori-jezici uvršeni u Zakon u osnovnoj školi kao što su i manjinski jezici, smatram da će biti očuvana i ta naša nematerijalna baština. Tako bismo najkonkretnije pridonijeli očuvanju zavičajnih govora koji su najvažniji dio kolektivnoga identiteta i najvažnija odrednica kulturne baštine.

Potrebno je shvatiti važnost i potrebu očuvanja čakavskoga narječja kako se ne bismo izgubili i otuđili u globalizaciji.

Koristeći se medijima i novim internetskim mrežama, trebalo bi polako osvijestiti izumiranje govornoga identiteta zavičajnih područja u Republici Hrvatskoj te se više koristiti narječjima u govornim emisijama ovisno o krajevima u kojima ih autohtoni govornici još

govore. Zasad sve to ovisi o osviještenim pojedincima, nekolicini učitelja i odgajatelja, pokojim udrugama.

5. Za kraj, imate li što poručiti mladim učiteljima koji su izvorni čakavski govornici i žele čakavsko narječje upotrebljavati u nastavi?

Ako žele doprinijeti čuvanju idioma zavičaja, imat će puno posla. Valja ohrabriti, nagraditi, promaknuti svakoga učitelja koji se bavi zavičajnim govorom na bilo koji način i prenosi ga na mlade jer oni su naši nasljednici, naša budućnost i na taj način motivirati ih i pokazati da je ta naša nematerijalna baština važna. To bi trebali učiniti na nivou škola, općina, gradova, županija i države.

Bilo bi poželjno da svi učitelji i profesori u školama i na pedagoškim fakultetima, knjižničari i znanstvenici narječjima posvete više pozornosti i vremena. Učitelji imaju slobodu omogućenu kurikulumom da sami planiraju u kojoj mjeri i na koje načine će obrađivati zadane teme i sadržaje. Time bi se osvijestila važnost čuvanja jezika kojim govore starosjedioci nekoga zavičaja, a roditelje bi se ohrabrilo da na djecu prenose materinski jezik, ne da ga se srame.

3.4. Narječje u prošlosti

U prošlosti su narječja bila vrlo podcijenjena. Narječja se doživljavalo kao seljački jezik i jezik niže klase. Budući da je takvo mišljenje bilo uvriježeno među svima u društvu, ni u školstvu im se nije pridavalo na važnosti. U novije se vrijeme to promijenilo te se u nastavi (i općenito) narječje puno više počelo cijeniti. U nastavi se djeci žele prenijeti pozitivan stav i poštovanje prema svim narječjima hrvatskoga jeziku te da oni shvate kako su ona važan dio našega identiteta. Razloga za uvođenje dijalektnih sadržaja ima više. Prema Težaku (1996) ti su razlozi didaktički i kulturološki. Didaktički se odnose na potrebu lakšega svladavanja hrvatskoga jezika pomoću narječja, dok se kulturološki razlozi očituju u tome što se očuvanje narječja smatra važnim segmentom očuvanja kulturne baštine i društva općenito. Prema Nemeth-Jajić Prvulović (2012) postoje i sociolingvistički razlozi, a to je upotreba zavičajnoga govora u određenim situacijama, primjerice kada je standardni jezik nedovoljno funkcionalan (Martan 2017).

3.5. Narječje u nastavnim planovima i programima

Tamara Turza-Bogdan (2011) istraživala je u kojoj su mjeri narječja bila zastupljena u hrvatskim školama. Ona se ponajviše bazirala na književnost i na kajkavsko narječje te je to učinila tako da je pregledala sve nastavne planove i programe, zatim ih je podijelila na četiri vremenska razdoblja:

- a) 1882. – 1946.
- b) 1946. – 1972.
- c) 1972. – 1990.
- d) 1990. – 2006.

U razdoblju od 1882. do 1946. *zavičaj, zavičajni govor, narječja, dijalekti* su riječi koje se nisu uopće spominjale. Tek u razdoblju koje je slijedilo narječje se usputno spomenulo u nastavi hrvatskoga jezika. Dijalektna djela i pisci te nešto detaljnije o narječjima pojavljuje se tek u razdoblju od 1972. kada se spominju čakavsko i kajkavsko narječje u programima. Godine 1983. naziv zavičajnoga govora spominje se u programima za učenike nižih razreda. Tek nakon što je uslijedilo osamostaljenje Hrvatske, počinje se pridavati na važnosti narječjima u odgojno-obrazovnim ustanovama. U nastavi se sve više spominje zavičajni govor i narječja koja se očituju u nastavi književnosti, no svijest o njima razvija se i u nastavi jezika. U nastavi se počinje primjenjivati načelo zavičajnosti, odabirom djela i njihovim interpretiranjem na narječju. „Spominje se i odnos zavičajnog, materinskog i manjinskog jezika te zamjećivanje razlika među njima kao i slušanje, čitanje i razumijevanje zavičajnih književnih djela, govorenje i pisanje zavičajnim idiomom“ (Martan 2017, prema Turza-Bogdan 2011: 189). U NPP-u iz 2013. pojavljuje se pojam *zavičajnoga govora* u četvrtome razredu, a navodi se da bi učenici trebali razlikovati zavičajni i književni jezik, komunicirati na zavičajnome govoru (pisano i usmeno) te “odrediti svoj zavičajni govor u odnosu na ostala narječja”. U višim razredima osnovne škole zavičajni govori se najčešće spominju kao izborni sadržaji, a interpretiraju se različiti tekstovi u kojima se prepoznaju motivi određenoga zavičaja. Zavičajni govor dobiva na većoj važnosti u osmome razredu „gdje su natuknice *osnovna obilježja hrvatskih narječja i zavičajni govor i narječje prema književnome jeziku*. Pod nastavnim područjem *jezično izražavanje* nalazi se tema *Razgovorni stil* gdje se spominju i dijalektizmi te tema *Slušanje i*

čitanje, govorenje i pisanje dijalektnih tekstova. Zavičajni govor, materinski jezik, narječja i načelo zavičajnosti nalaze se u izbornome sadržaju za osmi razred osnovne škole. Osim toga, zavičajni govor spominje se u jednoj od zadaća nastave hrvatskog jezika, a to je osvješćivanje razlika između standardnoga jezika i zavičajnog idioma” (Martan 2017, prema Turza-Bogdan 2011).

Zaključak je da u školama ima vrlo malo tema koje su vezane za zavičaj i narječja te da je, zapravo, vrlo važna uloga samoga učitelja koji će, bez obzira na nastavni plan i program, pokušati osmisliti i uključiti zavičajne teme i govor u nastavni proces.

3.6. Što je to narječje?

Postoje razne definicije o tome što je narječje. „Narječja ne predstavljaju samo govor nekog naroda, već su oni važan segment kulturne baštine i tradicije određenog kraja. Predstavljaju dragocjenost i posebnost nekog naroda, mjesta ili zemlje. Zbog utjecaja globalizacije i posljedica koja ona nosi, narječja s vremenom izumiru te se javlja potreba za njihovim očuvanjem” (Kaštelan 2020, prema Božanić 2009). Narječje je vrijedno bogatstvo svakog pojedinca te ono čini tu osobu jedinstvenom. U narječju se odražava i kultura, običaji te općenito kulturne karakteristike, stoga je važno raditi na njegovom očuvanju. Iako smo „mali”, upravo smo „veliki” zbog raznolikosti koju nam pruža naš jezik. Ako bi se određeni dijalekt izgubio, to bi bila jedna vrlo negativna posljedica koja bi utjecala i na cjelokupni čovjekov identitet.

Prema Simeonu (1969) narječje je „specifični oblik stanovitog jezika, upotrebljavan u određenom lokalitetu ili geografskom području, koji pokazuje dovoljno razlika prema standardnom ili književnom obliku jezika u izgovoru, gramatičkoj konstrukciji i idiomatskoj upotrebi riječi, tako da se može smatrati posebnom cjelinom, a ipak nije toliko različit od ostalih narječja toga jezika da bi se mogao smatrati drugim jezikom“. Nadalje, iz narječja se razvijaju dijalekti, iz dijalekata grupe govora i zatim mjesni govori (ili zavičajni govor) (prema Moguš 1977: 2). Zavičajni govor sadrži obilježja dijalekta i narječja, a dijalekt je često u funkciji iskazivanja identiteta te se to ponajviše odnosi na jezični identitet. Osobitost hrvatskoga jezičnog identiteta je tronarječnost i regionalizam, iz čega proizlazi da su štokavski, kajkavski i čakavski govor „sredstva regionalnoga identiteta pojedinaca“ (Jurđana 2015).

Prema Težaku (1996) u nastavi se treba upotrebljavati imanentna gramatika koja podrazumijeva gramatiku narječja kojim dijete svakodnevno komunicira i ona se ne uči, već se usvaja komunikacijom. Sukladno s tim, u svakoj situaciji u kojoj je to prikladno, dijete treba

poticati na izražavanje zavičajnim govorom kako bi što jasnije moglo izraziti svoje osjećaje, misli i stavove. Dijete treba s vremenom naučiti razlikovati standardni jezik i svoj idiom te se pritom standardni jezik definira ovako: „standard ili standardni jezik stvara se pod određenim društveno-ekonomskim i političkim uvjetima, kao i javljanjem svijesti o nacionalnome identitetu. Riječ je o procesu standardizacije kojim se jezik formira dogovorom te on postaje jezik državne uprave, školstva i medija, kao i većega dijela literature“ (Jurđana 2015: 94, prema Škiljan 1994: 133).

Zavičajne teme i sve vezano za njih može se na različite načine uklopiti u školski rad i školske aktivnosti, no pritom je važno da je sve metodički ispravno osmišljeno te primijenjeno. Prijedlozi za neke od tema su: legende zavičajnoga kraja, pjesme i stvaralaštvo na zavičajnome idiomu, stari običaji, zanati, igre (mogu se oživjeti osmišljavanjem igrokaza), obilježavanje maskara i ostalih lokalnih važnih događaja. Aktivnosti treba prilagoditi dječjoj dobi te njihovim interesima, potrebama i mogućnostima (Mohorovičić Srdoč 2020). Danas se kao jedan negativan primjer izdvaja to što velik broj obitelji izbjegava njegovati svoj izričaj na zavičajnome govoru, a time i djetetu prenose negativan stav o tome. Takvi roditelji sa svojim djetetom od najranije dobi govore samo na standardnome jeziku jer smatraju da će na taj način djetetu u školi biti puno jednostavnije. Suvremena se istraživanja ne slažu s time i smatra se da narječja i zavičajni govori trebaju biti što više uključeni u škole (Turza-Bogdan 2009).

3.7. Razvijanje komunikacijske kompetencije na jezičnome standardu i narječju

Komunicirati na vlastitome narječju nije važno samo u nastavi hrvatskoga jezika već je ono važno i za sve druge školske predmete. U nastavi je općenito vrlo važno primjenjivati načelo zavičajnosti i to tako da se kreće od onoga što je djetetu poznato, blisko, a zatim se postupno dolazi do onoga što je manje poznato. Naprimjer ako imamo dijete u razredu koje intenzivno govori čakavskim narječjem, onda ćemo ga postupno uvoditi u hrvatski standardni jezik i ne inzistirati da dijete odmah zna sva pravila i njihovu primjenu. Tako će se učenici s vremenom moći uspješno izražavati i na svome zavičajnom govoru, ali i na standardnome jeziku. Učeniku je to drugi jezik koji postupno usvaja pa ga onda često povezuje sa svojim narječjem i njegovim posebnostima, što može otežati proces usvajanja. To što učenik već otprije zna jedan jezik, svakako, može biti gledano i s pozitivne strane jer će tako novim „jezikom“ lakše ovladati, a učitelj je taj koji učenikovo prethodno znanje treba moći pomno upotrijebiti (Alerić 2006).

Zavičajni govor je „izvorni govor nekoga kraja koji ima dijalektna obilježja i razlikuje se od standardnoga jezika“ (Martan 2017, prema Bežen 2005: 187). U svakoj školi, sva djeca uče isti hrvatski jezik koji je jezik sviju nas, neovisno o tome kojim narječjem govorimo u obitelji i u svoje slobodno vrijeme. Djeca dolaskom u školu postaju „bilingvisti“ jer učenjem hrvatskoga standardnog jezika oni uče jedan, za njih, potpuno novi jezik. Zato ih treba uputiti u kojim je situacijama prikladno i poželjno upotrebljavati standardni jezik. Iako je u nastavi važno poticati njegovanje narječja i zavičajnih govora, trebalo bi uspostaviti ravnomjernu upotrebu standardnoga jezika i narječja. Standardni hrvatski jezik temelj je i osnova cjelokupnoga odgojno-obrazovnog procesa, a i to je službeni jezik naše komunikacije. Svi sudionici toga procesa trebaju se koristiti standardnim hrvatskim jezikom s obzirom na to da je nastava oblik službene komunikacije. Budući da je komuniciranje na zavičajnome govoru učenicima lakše i poznatije, učitelji često u nastavi upotrebljavaju upravo narječje kako bi se učenici mogli lakše opustiti, ali i kako bi se stvorila vedra razredna atmosfera (Martan 2017, prema Težak 1996).

No učitelji ne bi smjeli dopustiti da upotreba narječja u nastavi preuzme glavnu ulogu te da je na njemu bazirana komunikacija u nastavnom procesu. Ono može i treba biti prisutno, no ujedno i svrhovito osmišljeno. Učenjem hrvatskoga jezika djeca neće zaboraviti svoj zavičajni idiom, već se oba „jezika“ trebaju međusobno nadopunjavati i uspoređivati baš zbog brojnih sličnosti i razlika koje su između njih prisutne. U njegovanju narječja ističe se i sama sredina te mjesto gdje se škola nalazi. U manjim se sredinama češće govori zavičajnim govorom, a samim se time on u takvim sredinama više cijeni te mu se pridaje na važnosti. Škola je ustanova koja treba biti otvorena prema svima, ona treba ostvarivati suradnju s drugim važnim ustanovama i ljudima iz svoje okoline. Suradnja i različite okolnosti također će imati svoj utjecaj na cijelu školu te na uspješnost nastavnoga procesa.

3.8. Utjecaj sredine na razvoj glazbenih sposobnosti djeteta

Sredina utječe na život svakoga pojedinca pa tako i na život djeteta. Sukladno tome sredina će imati svoj utjecaj i u području glazbe. Potvrđeno je kako djeca, već prilikom rođenja, posjeduju određenu sklonost prema glazbi. Pod utjecajem okoline ta se sklonost nastavlja razvijati ili se zatomi (Horvat 2016, prema Manasteriotti 1981). Ona može biti jedan od važnih čimbenika prilikom razvoja djetetove ljubavi prema glazbi i glazbenim elementima (ritam, sluh i glas). Pravilnim odabirom glazbe razvija se djetetova potreba za slušanjem, što će mu s vremenom postati i navika. Kao i mi odrasli, i djeca su svakodnevno izložena različitoj

glazbi. Glazba se može čuti na radijskim stanicama, televiziji, mobilnim uređajima, u školi, u vlastitome domu... Bitno je naglasiti da najčešće takva glazba ne odgaja dijete, odnosno takvi glazbeni primjeri nisu neophodni za njegov razvoj. Oni nemaju potrebnu kvalitetu za djetetov razvoj sluha, već mu čak mogu nanijeti i određenu štetu. Time će glazba imati suprotan utjecaj od onoga koji bi trebala imati jer će kod djece pobuditi osjećaj razdražljivosti umjesto zadovoljstva. Potreban je oprez i prilikom poučavanja pjevanju jer ako je način pjevanja preglasan ili previsok za dječje vokalne mogućnosti, može naštetiti njihovom glasu (Horvat, prema Manasteriotti 1981). Sredina treba biti poticajna i iskazivati interes prema glazbi, pa će dijete lakše razvijati i usvojiti potrebne glazbene sposobnosti. Postoje i situacije kada okruženje može biti vrlo poticajno, no ako dijete nema vlastitu želju, onda je svaki „napor“ uzaludan. Roditelji ponekad silno žele da je njihovo dijete uspješno u glazbi (Horvat 2016).

Dijete o svome zavičaju najprije uči u svojoj okolini, u doticaju s njom te je ona za njega vrlo važna zbog poimanja sebe te svijeta oko sebe. Na taj način svako dijete razvija poštovanje i ljubav prema zavičaju, poštovanje prema vlastitome jeziku i kulturi te ono najvažnije – počinje usvajati svoje prve riječi. Stoga i ne čudi da dijete svoje prve riječi nauči većinom na svome materinskom jeziku. „Materinski jezik je jezik usvojen u ranoj dobi koji postaje prirodni instrument mišljenja i komuniciranja“ (Organizacija UNESCO 1953). Prije polaska u vrtić i školu djeca najčešće upotrebljavaju materinski govor u svakodnevnoj komunikaciji, pa on postaje dio njihove ličnosti. Odlaskom u školu ne bi se trebala prekinuti upotreba materinskoga jezika u komunikaciji, nego bi se ona putem prikladnih sadržaja trebala nastaviti razvijati. Dijete treba shvatiti koliko je važno što ono zna i jedan drugi, svoj jezik, a mi kao učitelji, roditelji i odrasli ljudi mu trebamo pomoći da to shvati. To možemo postići putem motiva i sredstava koja su djetetu najbliža, a to je u kontekstu ove teme – zavičajna riječ.

4. KRATAK POVIJESNI PREGLED GLAZBENE KULTURE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Povijest hrvatske glazbe započinje svoj razvoj već u srednjem vijeku. Tijekom godina, stoljeća i različitih razdoblja glazba se razvijala, nastajali su brojni novi glazbeni oblici, brojna važna djela. Za djela su bili zaslužni skladatelji koji se i danas spominju te se njihova djela slušaju i uče u školama. Glazba je tijekom godina doživljavala svoje uspone i padove, no ipak se uspjela očuvati i zato ona čini dio nas, dio našega kulturnog i općeg identiteta. Hrvatska je glazba svoj pravi procvat doživjela krajem 19. i početkom 20. stoljeća. U tome se razdoblju velika važnost pridavala nacionalnoj glazbi, različitim smjerovima te otvaranju nacionalnih škola. Sve što je bilo narodno postalo je važno u svim područjima života. Počela su se skladati djela na hrvatskome jeziku, pisati udžbenici za glazbenu kulturu, tekstovi... Svemu tome prethodio je i Hrvatski narodni preporod u kojem se ističe uloga Ljudevita Gaja – „Gaj je zastupao hrvatsku nacionalnu ideju, ideju o zasebnom hrvatskom književnom jeziku i jedinstvenom pismu (grafiji) za čitav hrvatski prostor“ (Stančić 2008). On je autor „Danice“ i „Novina“ te se snažno zalagao za izgradnju jedinstvenoga hrvatskoga standardnog jezika. „Početak izlaženja 'Novina' i 'Danice' 1835. godine označava se kao početak preporodnog pokreta zbog toga što je od tada započela intenzivna i široko zasnovana javna djelatnost preporodne jezgre...“ (Stančić 2008). Na tome putu, u izgradnji jezika (najprije nazvanoga „ilirski jezik“), bitno je istaknuti da se Ljudevit Gaj mogao sam odlučiti koje će narječje biti osnova toga jezika. Gaj se tada odlučio za štokavsko narječje te iako je ono bilo osnovica, Gaj je želio da „ilirski jezik“ sadrži riječi svih hrvatskih narječja. Doba je preporoda ostavilo trajne posljedice – u tome su se razdoblju stvorili temelji hrvatske kulture i jačao je osjećaj pripadnosti. Narodna glazba i njezini istaknuti skladatelji našli su svoje posebno mjesto u hrvatskoj povijesti, a brojna se djela i danas slušaju i pjevaju u školama i glazbenim ustanovama te na različitim događajima (Stančić 2008).

Proučimo li školski zakon, vidjet ćemo da je u Hrvatskoj pjevanje našlo svoje mjesto u njemu 1874. te se u gimnazijskim programima učilo o glazbenoj teoriji i elementima povijesti te se radilo na glazbenom opismenjavanju. Polovica školskoga sata ili cijeli sat bili su najčešće posvećeni glazbenoj kulturi, a rijetkost su bila dva puna školska sata u tjednu (Šimunović 2013, prema Rojko 1996). Naziv predmeta promijenio se poslije Drugoga svjetskog rata te se tada zvao Glazbeni odgoj. Učenici su, osim pjevanja, učili o glazbenom stvaranju, sviranju te

aktivnom slušanju. Važno je istaknuti godinu 1960. kada se Glazbeni odgoj mijenja u Muzički odgoj te se broj sati reducira. Dvanaest godina kasnije, 1972., vraća se Glazbeni odgoj, no opet se smanjuje broj sati. Naziv *Glazbena kultura*, koji se i danas koristi, potječe iz 1984. S obzirom na vrlo mali broj sati posvećen glazbenoj kulturi, 2006. je prema Hrvatskome nacionalnom obrazovnom standardu za osnovnu školu Pavel Rojko osmislio otvoreni model nastave, odnosno njezinu koncepciju zasnovanu na fleksibilnosti koja se danas primjenjuje. Glavna je odlika takve nastave temeljena na dvjema aktivnostima: usvajanju glazbenih sadržaja i slušanju glazbe. Pjevanje, sviranje i glazbeno stvaralaštvo predstavljali su izborne sadržaje, a njih je učitelj mogao izabrati sam, ovisno o vlastitim interesima i interesima učenika (Šimunović 2013, prema Šulentić-Begić 2006).

4.1. Glazbena kultura kao predmet

„Glazbena umjetnost je tako most između naroda, spona koja povezuje različite ljude i zajednice te jezik koji ne poznaje granice“ (Vidulić Orbanić, Terzić 2011).

Glazba je sastavni dio našega života, a glazbeno je obrazovanje vrlo važno u našim školama. Njome izražavamo vlastite osjećaje, pomaže nam da se nakratko isključimo iz svakodnevnoga života i prepustimo se mislima, ona odražava nas same oankvima kakvi jesmo i zato glazba ima vrlo važnu ulogu u našim životima. Upravo iz toga razloga, a i brojnih drugih prednosti glazbe, ona postoji i kao predmet u školama. Glazbena kultura kao predmet učenicima pruža brojne prednosti i mogućnosti. Ona polazi od dvaju načela: psihološkoga i kulturno-estetskoga. Psihološko se načelo glazbe u pravilu vodi time da sva djeca (velika većina) vole glazbu, stoga treba nastavu glazbe izvoditi u skladu sa željama i interesima učenika (NPP 2006). Glazba može pomoći i u razvijanju vještina i stavova koji mogu podržati učenje u drugim predmetima. To uključuje vještine slušanja, sposobnost koncentracije, kreativnost, intuiciju, estetsku osjetljivost, ustrajnost, sposobnost rada u grupi, samopouzdanje i osjetljivost prema drugima. Psihološko se načelo glazbe u pravilu vodi time da sva djeca većinom vole glazbu te da škola treba biti poticajna sredina u kojoj će se zanimanje za glazbu i njezine sadržaje produbiti. S gledišta kulturno-estetskoga načela, glazba treba pripremiti učenika za život pa da i nakon obrazovanja bude kompetentan glazbeni korisnik. Nadalje, glazba je vrlo važna za učenike nižih razreda osnovne škole. Glazbeno obrazovanje učenicima omogućuje povezivanje s drugim ljudima. Djeca su po prirodi vrlo društvena i važno ih je poticati na izgradnju odnosa pružajući im iskustva koja mogu međusobno dijeliti. Osnivanje školskoga benda ili maloga ansambla ili pak poticanje sudjelovanja u zboru omogućit će djeci zajednički rad na konačnome

produktu (poput izvedbe na kraju školske godine). Glazbena kultura je također vrlo važna zbog toga što obuhvaća više različitih predmetnih područja odjednom. Glazbeno obrazovanje djeci neće samo pomoći da razviju svoje glazbene vještine već će im i pružiti priliku da rade na svojim matematičkim vještinama, vještinama čitanja i pisanja, znanstvenim vještinama i povijesnim znanjima. Primjerice vremenski potpisi u glazbi izvrstan su način za uključivanje razlomka, a analiza teksta i pisanje pjesama omogućit će učenicima rad na svojim čitateljskim sposobnostima. Glazba će djecu, također, naučiti disciplini i razvijanju vještine upravljanja vremenom. Ako se od učenika očekuje da uče i vježbaju na instrumentima izvan škole, tada će razviti sposobnost stvaranja rasporeda vježbanja. Spomnute će vještine od malih nogu imati nebrojene koristi za djetetovu budućnost. Primjerice ako dijete razvije dobru disciplinu već u osnovnoj školi, bit će puno sposobnije uravnotežiti opterećenje koje dolazi s obvezama u srednjoj školi. Također, nastavni proces na satu glazbene kulture najčešće podrazumijeva međusobnu suradnju učenika (Nikolić 2018).

Dok slušaju različita glazbena djela, učenici razvijaju vještine slušanja. Pritom razvijaju i osjećaj za dinamiku, ritam i ostale glazbene odrednice. Timski rad i suradnja također su potrebni prilikom izvršavanja jednostavnih glazbenih zadataka poput ritmičke i melodijske notacije. Uz timski rad glazbeno obrazovanje stvara dugotrajna prijateljstva i veze. Učenici koji su uključeni u bend ili zbor vezuju se zbog svoje ljubavi i uživanja u glazbi. Zajednički dijele uzbudljive trenutke kroz glazbu, pomažu si međusobno razvijati određene sposobnosti i motiviraju jedni druge. Ta posebna veza, također, povećava angažman učenika u školi. Upoznavanje različitih kultura jedna je od prednosti predmeta *Glazbena kultura*. U ranome glazbenom obrazovanju prisutna je upotreba pjesama i igara iz drugih država. Učenici uče kako se druga djeca igraju i uspoređuju to znanje s iskustvima iz vlastitog života. Tako učenici razvijaju razumijevanje drugih kultura, što dovodi do prihvaćanja i većega poštovanja drugih. Uz glazbu se učenici osjećaju slobodnije, stoga im u razredu trebamo dopustiti da se na ritmove slobodno kreću, plešu, da u potpunosti dožive glazbu na svoj način. Učitelji imaju slobodu s učenicima obraditi glazbeno djelo koje se ne nalazi nužno na popisu obvezanih djela, a koje je u skladu s interesima i željama učenika. Glazbena kultura poboljšava radnu etiku i disciplinu kod djece. Tako od ranoga djetinjstva uče da su naporan rad, odlučnost i pozitivno razmišljanje sve što nekome treba za uspjeh, ali i da je uz to iznimno bitna kontinuirana vježba. Poboljšanje glazbenih vještina nije lako postići jer zahtijeva sate učenja i vježbanja. Također, glazba predstavlja izvor kreativnosti, ali može biti i izvor ublažavanja stresa. Nažalost, za djecu u školi i kod kuće prisutni su mnogi stresori (pritisak da se dobro riješi ispit, postigne visoka ocjena, postavljaju se visoka očekivanja). Glazbeno obrazovanje daje učenicima priliku za uspjeh s

manje ograničenja i većim mogućnostima. Učenicima, također, pruža nešto čemu se mogu radovati tijekom školskoga dana pa tako izravno utječe na učenički angažman u školi. Životna korist od glazbenoga obrazovanja može biti jedna od najvažnijih blagodati. Glazba nadilazi granice jezika, ona nema jezičnu barijeru. To je nešto što okuplja ljude bez obzira na etničku pripadnost ili porijeklo. Glazba, također, nadilazi „obrazovne“ barijere, stoga svi učenici mogu biti uspješni u glazbi. Učenici koji se ne mogu sjetiti osnovnih matematičkih vještina, mogu se bez napora sjetiti znanja o različitim ritmičkim strukturama, a onda ih i upotrebljavati. Na taj se način razvija svijest učenika o vlastitoj vrijednosti i jača njegovo samopouzdanje. Sva djeca žele biti dobra u nečemu i razviti osjećaj zadovoljstva za dobro obavljen posao, a glazbeno obrazovanje nudi savršenu priliku baš za to (Nikolić 2018).

Prema Nastavnome planu i programu iz 2006. „cilj nastave glazbe u općeobrazovnoj školi uvođenje je učenika u glazbenu kulturu, upoznavanje osnovnih elemenata glazbenoga jezika, razvijanje glazbene kreativnosti, uspostavljanje i usvajanje vrijednosnih mjerila za (kritičko i estetsko) procjenjivanje glazbe“. Kao napomena stoji da se, „nastava glazbe mora odvijati u ugodnom ozračju lišenom svake napetosti. Ako je to ikako moguće, treba napustiti uobičajeni raspored sjedenja u dvoredovima kako bi se učionica doživjela kao slobodan prostor u kojem učenici mogu ne samo sjediti, nego i hodati i kretati se više ili manje stilizirano (plesati, koračati)... Nastava glazbe mora biti lagana, ugodna aktivnost koja ničim ne opterećuje učenike. Kod njih treba stvarati dojam kako je dovoljno da budu opuštteni da se prepuste djelovanju glazbe i da o tome slobodno razgovaraju s učiteljem kao partnerom“. Stoga glazbena kultura nikako ne bi učenicima trebala predstavljati opterećenje, već bi je trebali doživljavati kao predmet koji će ih na zanimljiv i zabavan način nečemu poučiti.

Tijekom prvih triju razreda osnovne škole program se nastave glazbene kulture dijeli na četiri različita područja: pjevanje, sviranje, slušanje glazbe i elementi glazbene kreativnosti. Za svako je područje u Nastavnome planu i programu (2006) propisano što se njime razvija te je istaknuto što učenici u prva tri razreda trebaju usvojiti.

Učenici tijekom prvih triju razreda trebaju (NPP 2006):

- „uočiti i slušno razlikovati visinu tona (viši i niži ton) i trajanje tona (duži i kraći ton)
- slušno razlikovati i odrediti dinamiku skladbe (tiho, glasno) i odrediti tempo skladbe (polagano, umjereno, brzo)
- razvijati intonativne i ritamske sposobnosti
- razvijati glazbeno pamćenje
- prepoznati i slušno razlikovati vokalnu, instrumentalnu i vokalnoinstrumentalnu glazbu

- prepoznati i slušno razlikovati izvodilački sastav skladbe (zvuk pojedinačnih glazbala na razini prepoznavanja)
- razvijati glazbeni izričaj
- razvijati zvučnu radoznalost i glazbenu kreativnost
- obogaćivati emocionalni svijet i izoštravati umjetnički senzibilitet
- razvijati glazbeni ukus uspostavljanjem vrijednosnih kriterija za kritičko i estetski utemeljeno procjenjivanje glazbe.“

5. NARODNA GLAZBA U HRVATSKOJ I ISTAKNUTI SKLADATELJI (S NAGLASKOM NA GLAZBU PISANU ČAKAVSKIM NARJEČJEM)

Narječje je, svakako, usko povezano sa zavičajem u kojem se ono govori. Zavičaj često inspirira brojne umjetnike koji upravo u svojim djelima veličaju taj isti zavičaj. Tako se u raznim stihovima i tekstovima opisuje neki običaj, nešto tradicionalno i karakteristično za određeni kraj. Budući da je tema ovoga rada čakavsko narječje, i to u poveznici s glazbenom kulturom, u sljedećem odlomku bazirat ćemo se na značajne osobe u svijetu glazbe s područja Istre, Kvarnera i Dalmacije. Te su osobe ostavile velik trag, a njihova djela još su i danas „živa“ među nama i prenose se naraštajima. Treba naglasiti da te osobe nisu djelovale samo na području glazbe, već su bile prvenstveno značajni pisci, pjesnici, književnici. (Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“, 2017)

IVAN MATETIĆ RONJGOV (1880. – 1960.)

Slika 3: Ivan Matetić Ronjgov

...“Saki neka stori svoju dužnost, saki neka svoj talent stavi na službu svojega naroda i njegove duhovne ili materijalne kulture!”

(Ivan Matetić Ronjgov)

Ivan Matetić Ronjgov vrlo je značajna osoba u svijetu glazbe i to posebice tradicijske kojoj je posvetio veliku pozornost tijekom svoga čitavog djelovanja. Osim što je bio skladatelj, on je bio i melograf. „Njegov skladateljski opus možemo podijeliti na dvije osnovne grupe: skladbe nastale na temelju istarsko-primorskoga glazbenog idioma te rane i prigodne radove skladane u okviru dursko-molskog tonalitnog sustava. Gotovo cjelokupan opus pripada vokalnom odnosno vokalno-instrumentalnom stvaralaštvu“ (Ruck 2011). Teško je ukratko opisati zbog čega je Ronjgov toliko značajan jer je njegovo djelovanje uistinu posebno, a dokaz su i brojna djela od kojih se izdvajaju *a cappella* zbornice skladbe: „Roženice“, „Mantinjada domaćemu kraju“, „Na mamin grobak“, „Ćaće moj“, „Malo mantinjade v Rike na palade“, „Naš kanat je lip“. On je želio svima pokazati koliko je vrijedan glazbeni izričaj na vlastitome zavičajnom idiomu, što je u potpunosti i postigao. O „veličini“ toga čovjeka govore i brojni zbornici koji su pisani sve od 1983. (tada je bio tiskan prvi). U svakome se zborniku nalaze različite teme, no sve su vezane za Matetićevo djelovanje, njegove radove, život... O Matetićevo djelovanju govorili su i brojni njegovi suradnici te se tako izdvaja „predgovor Slavka Zlatića notnom izdanju *Ivan Matetić Ronjgov, Izabrani zborovi „a cappella“*, kao i predgovori Dušana Prašelja notnim zbirkama Matetićevih mješovitih zborova“ (Ruck 2017).

Ivan Matetić Ronjgov rođen je u selu Ronjgi (Viškovo), a upravo kako bi veličao svoje rodno mjesto i kraj iz kojeg dolazi dodao je *Ronjgov*. Prva konkretna glazbena znanja stekao je u Kopru, točnije u učiteljskoj školi koju je tamo završio. Nakon toga, od 1899., predavao je u raznim školama, većinom na području Istre. Već na samim počecima svoga djelovanja postavio si je jasan cilj: da očuva tradicijsku (narodnu) glazbu svoga područja (Istre i Kvarnera) od propadanja te da je implementira općenito u svijet glazbe. O Ivanu Matetićevo Ronjgovu i njegovoj povijesti mogle bi se ispisati brojne stranice, no u sljedećem odlomku izdvojit ćemo ona najvažnija postignuća koja su važna upravo za glazbenu kulturu.

Vrlo je važno istaknuti da je „nakon dvadeset i pet godina melografiranja i proučavanja narodne glazbe Istre i Hrvatskog primorja Matetić, uz pomoć svog profesora Franje Dugana, postavio teoretske osnove istarsko-primorske glazbe te utvrdio takozvanu istarsku ljestvicu“ (Ruck 2011). Cijeli skladateljski opus njegovih djela čuva se u Ronjgima, u istoimenome spomen-domu gdje je ujedno bila i njegova rodna kuća.

Neke od svojih radova Ronjgov je posvetio djeci jer je smatrao da „jedino učitelji mogu spasiti od propadanja našu narodnu pjesmu“ (Ruck 2011). Od djela posvećenih djeci ističe se njegova „Čakavsko-primorska pjevanka“ koja je nastala 1939., a u njoj se nalazi „128

dvoglasnih čakavskih melodija za omladinu sviju vrsti škola“. Pjevanka je i danas značajna, što nam pokazuje podatak da je dvaput (2005. i 2018.) ponovno tiskana, a uz izdanje iz 2018. dolazi i CD s pjesmama koje izvode dječji zborovi. Učiteljima razredne nastave Pjevanka može pomoći u nastavi prilikom obrade tradicijskih sadržaja, a pritom i pri očuvanju tradicijske narodne glazbe. U prilogu ispod teksta vidljiv je upravo notni zapis i riječi, a na CD-u, koji je priložen Pjevanci, može se i čuti kako to zvuči u izvedbi zborova riječkih škola pod vodstvom nastavnika glazbene kulture.

Dušan Prašelj, učenik i sljedbenik Ivana Matetića Ronjgova, u Pjevanci je istaknuo koliki je bio trud i želja Ivana Matetića Ronjgova da upravo ona zaživi u školama, a na kraju je ostao vrlo razočaran.

Jednom zgodom izjavio je da se iz petnih žila trudio da se taj kanat po starinsku ne izgubi preko noći, bar dotle dok svi njegovi melodijski i ritmički elementi ne uđu u umjetničku muziku, što će ih sačuvati od propasti... Ta je pjevanka bila upućena da preko školskih vlasti dođe u sve pučke škole našega kraja, pa i šire, te tako obogati programe školskih priredaba. Da provjeri cilj tog svog pothvata, otišao je na teren Istre i otoka i posjetio nekoliko škola kako bi vidio kako njegova Pjevana „diše“ i eto, tu je doživio ogromno razočarenje, „nož u srce“, jer je na upit kako je njegova Pjevanka prihvaćena, od nastavnika i ravnatelja škole dobio protupitanje: „Koja pjevanka? Niti znamo za nju, niti smo je primili.

U Pjevanci se ističu i riječi profesora i mentora Darka Đekića:

Budući da je 2009. godine dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja upisano na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine svijeta, najveća je vrijednost pretisak Matetićeve pjevanke, koju po prvi puta prati nosač zvuka s izborom pjesama, što ćemo i na taj način našem narodu, učiteljima, djeci, a i svijetu pokazati vrijednost, specifičnost i osebnost narodne glazbe Istre, Hrvatskog primorja i sjevernojadranskih otoka.

JER ODGAJATI DJECU TAKO DA I ONA CIJENE I ČUVAJU IZVORNI GLAZBENI IZRAZ IMPERATIV JE ODGOJNO-OBRAZOVNOG SUSTAVA I RADA U ŠKOLAMA, A MATETIĆEVA ČAKAVSKO-PRIMORSKA PJEVANKA NEKA BUDE CRTICA U ŽIVOTU DJETETA!

Osmo leto san služil,
kravu san si zislužil;
krava veli: muzi mene,
tele itd.

Deveto leto san služil,
vola san si zislužil;
vol mi veli: jarmi mene,
krava itd.

Deseto leto san služil,
osla san si zislužil;
osla veli: prti mene,
vol itd.

Jedanaesto leto san služil,
konja san si zislužil;
konj mi veli: jaši mene,
osla itd.

Znak] postavljen je tamo, gdje se omo nabiranje pjeva na melodiju od A-B.

45 POPUHNUL JE TIHI VETAR

Polagano

Po - pu - hnul je
traj - na ni - na

Musical notation for the first part of the song, showing a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody is simple and slow, with lyrics 'Po - pu - hnul je traj - na ni - na' written below the notes.

Musical notation for the second part of the song, showing a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody continues with lyrics 've - tar, po - pu - hnul je ne - na, po - pu - hnul je' written below the notes.

Musical notation for the third part of the song, showing a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody concludes with lyrics 'tar; ve - tar' written below the notes. There are first and second endings indicated by brackets and numbers 1 and 2.

I odnesal Mari krunu.
Trajna itd. (iza svakog stiha)
Lipa Mare sprogovara:
„Ki bi meni krunu našal,
njegovu bin ljuba bila.“
Našal ju je črni moro.
„Vollita bi s' utopiti,
neg' morova ljuba biti.“

43 DRENJULA SE TRESE

Musical notation for the first part of the song, showing a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody is lively with lyrics 'Dre - nju - la se tre - se, dre - nju - la se' written below the notes.

Musical notation for the second part of the song, showing a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody continues with lyrics 'tre - se, na njoj su dre - nju - le. (le) konac' written below the notes.

Na njoj su drenjule bele i črijlene,
pod njun lipa Mare va karijole spi.
„Stan se gore, Mare, jedna se naspala,
već su druge mlade vodice donesle,
a tebe su, Mare, na sanku videle;
već su druge mlade kućicu pomele,
a tebe su, Mare, na sanku videle.“

44 ČA SAN SI ZISLUŽIL (BROJANICA)

Musical notation for the first part of the song, showing a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody is lively with lyrics 'Pr - vo le - lo san slu - žil, ko - koš san si zi - slu - ma' written below the notes.

Musical notation for the second part of the song, showing a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody continues with lyrics 'tr - du gla - vu, iz - vo - di - la pi - le. A B' written below the notes.

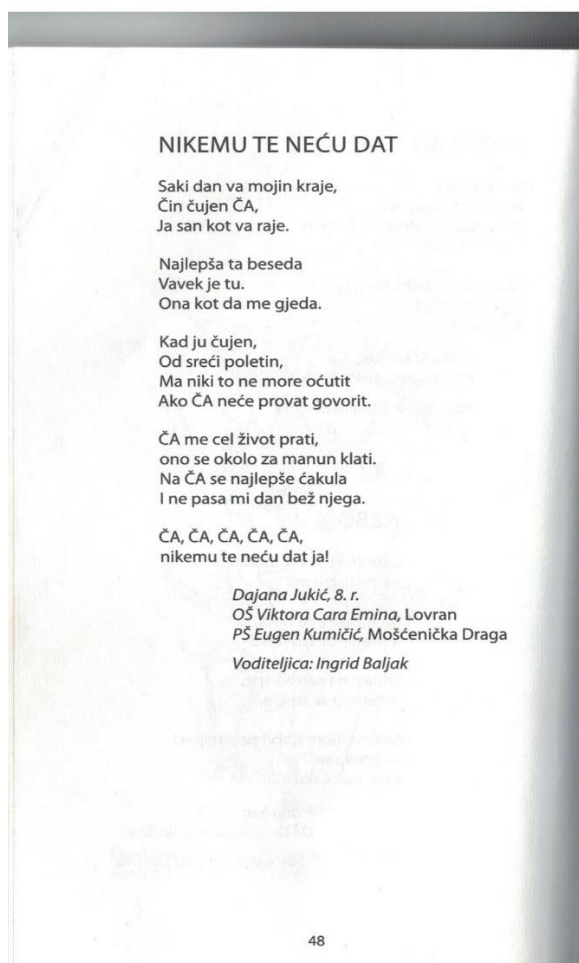
Musical notation for the third part of the song, showing a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody concludes with lyrics 'Četvrto leto san služil, janje san si zislužil; janje veli: pasi mene,] pura ima itd. Sedmo leto san služil, tele san si zislužil; tele veli: doji mene,] koza itd. osla itd.' written below the notes.

Četvrto leto san služil,
janje san si zislužil;
janje veli: pasi mene,]
pura ima itd.
Sedmo leto san služil,
tele san si zislužil;
tele veli: doji mene,]
koza itd.
osla itd.

Kako bi se njegovao i čuvao glazbeni izraz na zavičajnome govoru, točnije na čakavskome narječju, upravo se u Ronjgima održava značajna manifestacija naziva „Proljeće u Ronjgima“. Na tome događaju sudjeluju učenici iz brojnih osnovnih škola koji na tome susretu u čast svome kraju i govoru izvode svoje nastupe. U sklopu toga veoma je važno istaknuti zbirku „Čakavčići pul Ronjgi“. U njoj se nalaze brojne pjesme i prozni tekstovi te likovni uradci učenika osnovnih škola, većinom s područja Primorsko-goranske županije. Zbirka je rezultat dječjega pisanog stvaralaštva, a da su djeca vrlo aktivna i zainteresirana pokazuje i činjenica da nova zbirka s radovima izlazi svake godine. U 18. izdanju zbirke „Čakavčići pul Ronjgi“ izašla je pjesmica koju sam i sama napisala te već od ranih dana njegovala čakavski izričaj. Pjesma govori o zamjenici ČA i „kako je nikemu neću dat ja“ („Čakavčići pul Ronjgi“ 18, 2012).

Slika 5: preslika pjesme Dajane Jukić iz knjige „Čakavčići pul Ronjgi“

DRAGO GERVAIS (1904. – 1957.)

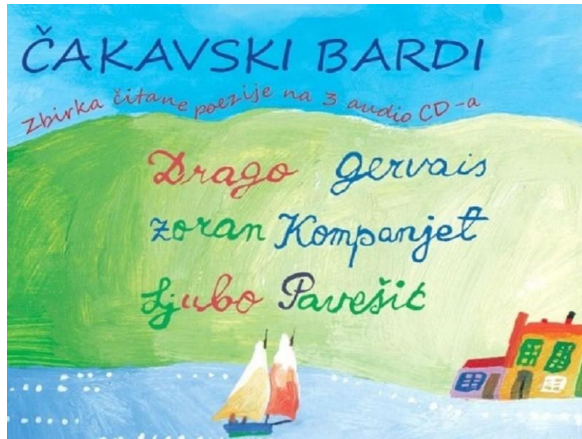
Kada se govori o stvaranju na dijalektu, svakako je potrebno spomenuti Dragu Gervaisa. On je bio istaknuti pjesnik cijeloga Primorja i Istre, a u njegovim pjesmama pisanim na čakavštini najčešće se prikazivao život ljudi. Jedna je od tih pjesama, svima poznata, „Tri nonice“, a uz nju se ističu još i „Moja zemja“, „Pipa“, „Morčić“... Gervais nije svoje pjesme namijenio samo djeci, ali je „svojim jednostavnim dijalektnim izričajem i oživljavanjem uspomena iz djetinjstva, blizak dječjoj duši“ (Jurđana 2015, prema Zalar 1994). Godine 1929. Gervais je objavio svoju prvu zbirku nazvanu „Čakavski stihovi“, a pjesme iz te zbirke utemeljene su na motivima igre, vlastitoga zavičaja i djetinjstva.

Zašto postoji potreba za stvaranjem na dijalektu za djecu? Budući da se djeca mogu najbolje poistovjetiti s nečime što im je blisko i poznato, najbolje će se „prepoznati“ u pjesmama koje prikazuju nešto iz njihove okoline (život ljudi, životinja, izgled krajolika, običaje...). Čitanje, pjevanje ili slušanje pjesmica na dijalektu učenicima pomaže u bogaćenju njihova rječnika, a zbog topline i jednostavnosti u pjesmicama djeca se mogu s njima emocionalno povezati. Učenike obrada takvih pjesmica i stihova može potaknuti i na samostalno stvaralaštvo. Pjesmom, koju učitelj treba pomno izabrati, i njezinim slušanjem dijete upoznaje muziku riječi, čime razvija osjećaj sluha i ritma. Gervaisove pjesme odlikuje zvučnost jezika, ritam, melodioznost, muzikalnost i još mnoge druge karakteristike koje su dovele do toga da se brojni Gervaisovi stihovi i uglazbe. Kako bi se „ispravno“ nje govala čakavska riječ, u radu s djecom prvenstveno je posebno važno oblikovanje i razvijanje riječi. Treba paziti na to kako se riječi naglašavaju, pravilno izgovaraju i pišu. S obzirom na to da živimo u suvremenome svijetu i mediji su postali sastavni dio našega života, u procesu odgoja i obrazovanja trebamo iskoristiti njegove pozitivne strane. Djecu treba pravilno uputiti na korištenje medija te im pokazati kako im oni mogu pomoći u procesu učenja. Kao pomoć u nastavi sve se više koriste zvučne čitanke u kojima se nalaze snimljeni tekstovi i koje na taj način prenose umjetničku riječ, što uvelike pridonosi samome doživljaju učenika. Tu je važno istaknuti „Čakavske barde“ (Jurđana 2015, 2019).

„Čakavski bardi“ su posebna audiovizualna kompilacija djela triju autora čakavske poezije (Zorana Kompanjeta, Drage Gervaisa i Ljube Pavešića). Rajka Jurđana-Šepić (autorica projekta) i Vlasta Sušanj Kapićeva ističu se u kazivanju riječi i stihova na čakavskome narječju, a upravo su one odabrale pjesme te ih interpretirale. Posebnost u kompilaciji je i sama zvučna autorska podloga, a za nju su zaslužni Smiljan Kirinčić, Robert Funčić te dr. art. Mihalj Ivković. Koliko je sam projekt značajan, potvrđuje činjenica da je svim osnovnim školama u Primorsko-

goranskoj županiji ova kompilacija zvukova poklonjena u nadi da se u školama što više njeguje zavičajna riječ te da se ona prenosi na svaki sljedeći naraštaj. Ilustracije su djelo cijenjenoga akademskog umjetnika Voje Radoičića.

Slika 6: Čakavski bard

VATROSLAV LISINSKI (1819. – 1854.)

Vatroslav Lisinski prvi je hrvatski skladatelj kojemu je izvor za vlastita djela bila upravo narodna glazba. Rođen je u Zagrebu, a glazbom se počeo baviti u četrnaestoj ili petnaestoj godini života. Po nagovoru Alberta Štrige (pripadnika ilirskoga pokreta) Lisinski je započeo pisati budnice, skladati pjesme i opere. Lisinski je autor prve i najpoznatije hrvatske opere „Ljubav i zloba“. Opera je prvi put bila izvedena 1846. i tada je doživjela vrlo velik uspjeh unatoč tome što Lisinski tada nije bio previše glazbeno obrazovan. Upravo zbog doživljenoga uspjeha, Lisinski je bio potaknut da se potpuno posveti glazbi i glazbenome usavršavanju, što je i učinio učeći glazbu od najboljih profesora u Pragu. Osim spomenute opere, njegovo je važno djelo i opera „Porin“, a pisao je i popijevke za glas i klavir, preradio razna djela u koja je unosio obilježja te elemente narodne hrvatske glazbe (Reich 1994).

FRANJO KSAVER KUHAČ (1834. – 1911.)

Jedna je od najistaknutijih osoba hrvatske povijesti u području narodne glazbe svakako Franjo Ksaver Kuhač. On je bio prvi koji je intenzivno istraživao, sakupljao i obradio glazbene narodne tvorevine. Prije njega to su činili Petar Hektorović (zabilježio popijevke Hvara) i

Stanko Vraz (ilirski pjesnik). Oni su to činili uz svoje književno stvaranje, dok je Kuhaču to bio životni poziv i zanimanje. On je otac hrvatske etnomuzikologije. Završio je učiteljsku školu, istovremeno se bavio glazbom, a nakon smrti strica (koji mu je ostavio nasljedstvo) odlučio je potrošiti sav novac na putovanja raznim krajevima u kojima je skupljao narodne napjeve. „Zapisao je narodne izreke, poslovice, i narodne pjesme, ukratko, zanimao se za sve što se odnosilo na narodnu umjetnost, folklor... Kuhačeva je zasluga to što danas poznajemo više od 5000 napjeva koji bi se bez njega izgubili, nestali, zapravo umrli zajedno s onim ljudima koji su ih znali i pjevali“ (Reich 1994: 147). Njegova se zbirka radova čuva u Gradskome arhivu u Zagrebu i to u posebnoj prostoriji, dok se zbirka njegovih glazbala nalazi u Etnografskome zagrebačkom muzeju.

IVAN ZAJC (1832. – 1914.)

Ivan Zajc je skladatelj rodom iz Rijeke. Njegov je glazbeni opus širok (napisao oko 1200 djela), a stvarao je opere, kantate, djela za zborove, oratorije, solo-popijevke, operete, simfoniju i kraće simfonijske stavke. Bio je utemeljitelj prve hrvatske stalne opere i opere „Nikola Šubić Zrinjski“ i neumorno je radio na doprinosu u području glazbe, čemu svjedoči i činjenica da je preuzeo upravu Glazbene škole te Glazbenoga zavoda. Svoj je glazbeni put započeo tako što ga je glazbi poučavao otac, kasnije je nastavio učiti u Milanskome konzervatoriju i u Beču te se nakraju vratio u Zagreb i tamo je stvarao i radio do svoje smrti. „On u svojim djelima nije dosegao ni Wagnera ni Brahmsa ni Verdija, koji su živjeli u isto vrijeme, ali mu zato ipak moramo priznati veliku glazbenu darovitost i odlično znanje, te poštovati u njemu čovjeka koji je najviše pridonio uzdizanju hrvatske glazbene kulture u ono doba. (Reich 1994: 151).

Nakon djelovanja Zajca, Kuhača i Lisinskog nastavio se razvijati glazbeni život s drugim istaknutim skladateljima, nazvanim skladateljima 20. stoljeća. Na njihovim se temeljima razvijala moderna glazba koju karakterizira podjela u dva smjera: skladatelji čijim su djelima izvor bila narodna (folklorna) djela i oni koji su potpuno takva djela zanemarili. Za razvoj glazbe i glazbenih događanja u 20. stoljeću zasluge treba pripisati Hrvatskome glazbenom zavodu u čijim se prostorijama podupirala glazba i njezin razvoj (Reich 1994).

BLAGOJE BERSA (1873. – 1934.)

Bersa je bio hrvatski skladatelj rođen u Dubrovniku. Prvo svoje djelo, „La serva pardona“, napisao je po uzoru na istoimeno djelo talijanskoga autora Pergolesia. Pohađao je glazbenu školu u Zagrebu gdje mu je upravo učitelj bio Zajc, iz čega proizlazi činjenica da je obojici glazbeni uzor bio talijanski skladatelj Giuseppe Verdi. Osim njega, Bersa nadahnuće pronalazi i u ruskim skladateljima, u čijim je djelima uočavao elemente narodne glazbe za koje se i sam zanimao. Najpoznatija njegova djela su opere „Postolar od Delfta“ i „Oganj“ (*na čakavskom*), „Sunčana polja“ (simfonijska pjesma), „Seh duš dan“ (solo-popijevka)... (Reich 1994).

FRANJO DUGAN (1874. – 1948.)

Dugan je bio rodom iz Hrvatskoga zagorja. Bio je gimnazijski profesor i glazbeni pedagog, a posebno je volio proučavati orgulje. Bio je i profesor na Muzičkog akademiji te je svojim djelima pridonio hrvatskoj glazbenoj sceni (Reich 1994).

ANTUN DOBRONIĆ (1878. – 1955.)

Antun Dobronić bio je profesor na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Rodio se u Jelsi (otok Hvar), a njegova najpoznatija djela su opere koje je on sam imenovao scenskim simfonijama. Osim što je skladao, pisao je i osvrte, rasprave te glazbene članke. Bavio se i narodnom glazbom, trudio se da se ona održi, pa je tako mlađim naraštajima pokazao načine za njezino očuvanje (Reich 1994).

JOSIP HATZE (1879. – 1959.)

Hatze je bio splitski skladatelj, većinom vokalnih djela. Njegovo je poznato operno djelo opera „Povratak“ koja je doživjela svoj uspjeh izvedbom u Zagrebu 1911. (Reich 1994).

FRAN LHOTKA (1883. – 1962.)

Lhotka se bavio hrvatskom glazbom iako je rodom iz Češke. Njegova su najpoznatija djela baleti „Balada o jednoj srednjovjekovnoj ljubavi“ i „Đavo u selu“ (Reich 1994).

BOŽIDAR ŠIROLA (1889. – 1956.)

Božidar Širola po zvanju je bio etnograf, a završio je i studij muzikologije u Beču. U glazbi se istaknuo dvostrukim doprinosom: muzikološkim („Hrvatska narodna glazba“, „Pregled povijesti hrvatske muzike“...) i skladateljskim (zborska i vokalna djela, opere „Citara i bubanj“, „Novela od Stanca“...) (Reich 1994).

FRANJO LUČIĆ (1889. – 1972.)

Franjo Lučić u povijesti je hrvatske glazbe ostavio svoj utisak kao orguljaš, autor muzičkoterapijskih djela i pedagog. Njegova „Simfonija u f-molu“, nastala 1917., prva je potpuna simfonija u hrvatskoj glazbenoj povijesti, a napisao je i razna druga djela te obradio brojne narodne napjeve (Reich 1994).

JAKOV GOTOVAC (1895. – 1982.)

Uz ime Jakova Gotovca vezuje se najpoznatija opera „Ero s onoga svijeta“ koja se i danas izvodi. Opera je doživjela velik uspjeh koji se dijelom pripisuje i libretu pisanom po uzoru na narodnu priču (Milan Begović je napisao libreto). Osim opere, napisao je i druga orkestralna djela „Orači“ i „Simfonijsko kolo“, solo-popijevke, pjesme za zbor... (Reich 1994).

Osobe s područja Istre i Kvarnera koje su, također, vrlo važne u povijesti glazbe, uz Ivana Matetića Ronjgova, su svakako Slavko Zlatić, Josip Kaplan te Matko Brajša Rašan.

MATKO BRAJŠA RAŠAN (1859. – 1934.)

Matko Brajša Rašan bio je melograf, skladatelj i zborovođa. Melograf je osoba koja zapisuje glazbu pjesama koju čuje na terenu, a zapisuje ju notnim pismom. Znanja iz glazbe stekao je najviše samostalno, a pretežito se bavio osnivanjem i vođenjem zborova u istarskim gradićima. On je bio jedan od prvih koji je harmonizirao i melografirao narodne istarske napjeve za zborove (pretežito mješovite i muške). Autor je pjesme „Krasna zemljo Istro mila“ koja se smatra himnom svih Istrijana (Prašelj 2013).

JOSIP KAPLAN (1910. – 1996.)

Josip Kaplan bio je glazbeni pedagog, skladatelj i zborovođa. U svome je životu bio profesor u učiteljskim školama i glazbenoj školi u Puli i Rijeci, vodio je razne pjevačke zborove, a poznati pjevački zbor mladih iz Rijeke danas nosi upravo njegovo ime. Stvarao je za djecu te za brojne instrumentalne sastave, a u njegovom se opusu ističu orkestralna i komorna djela.

SLAVKO ZLATIC (1910. – 1993.)

Slavko Zlatić rođeni je Istrijan iz mjesta Sovinjak. U svome se životu bavio raznim poslovima pa je tako bio dirigent, pedagog, muzički publicist, kompozitor, znanstvenik, organizator... Njegov je veliki uzor bio Ivan Matetić Ronjgov. On je bio njegov učenik te ga je vrlo cijenio. Prezentirao je njegov rad posvuda te je postao njegovim sljedbenikom upotrebljavajući u svojim djelima istarski melos. Zlatić je kao dirigent izveo razna djela Ivana Matetića Ronjgova, od čega su najznačajnija „Na mamin grobak“, „Ćaće moj“, „Mantinjada domaćemu kraju“, „Roženice“, „Malo mantinjade v Rike na palade“, „Naš kanat je lip“. Posebno je značajno to što je ta djela Zlatić izveo u cjelini u HNK-u „Ivan plemeniti Zajc“ u Rijeci šest mjeseci poslije Matetićeve smrti, odnosno 12. prosinca 1960. Djela su snimljena s radijskim zborom, a takva se velika i važna uloga nije mogla pripasti bilo kome, već upravo osobi koja je bila vrlo bliska s Matetićem i njegovim radom te upoznata s autohtonim napjevima Istre i Kvarnera. Veza između Ivana Matetića Ronjgova i Slavka Zlatića bila je vrlo jaka, što potvrđuju i brojne studije, članci i prilozi koje je napisao Zlatić. Oni su se bili upoznali 1929. u Zagrebu, točnije na Glazbenoj akademiji. Proučavanje Matetićevih radova o karakteristikama istarsko-primorske glazbe Zlatiću je proširilo znanje o toj glazbi, pa je svoje postojeće znanje nadopunio novim spoznajama i stvorio „svoj sustav utemeljen na akustičkim, melodijskim, ritamskim, harmonijskim i kolorističkim značajkama istarsko-primorskog narodnog muzičkog izraza, te u svom stvaralaštvu primjenjuje te značajke na način koji će biti izraz njegove stvaralačke imaginacije i očitovati se kao izraz regionalno jasno određene i lako prepoznatljive provenijencije...“ (Prašelj 2013, prema Tomašek 1985).

Slika 7: Slavko Zlatić

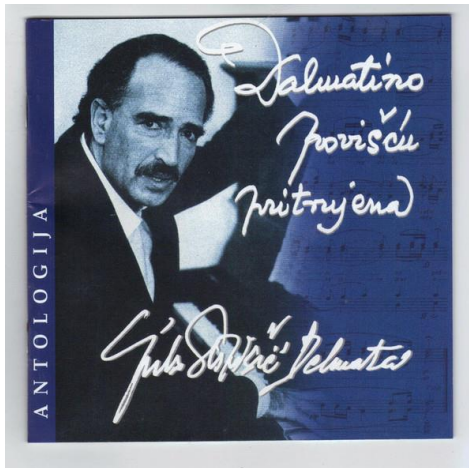
(LJUBO STIPIŠIĆ DELMATA (1938. – 2011.)

Ljubo Stipišić Delmata bio je umjetnik, etnograf, skladatelj, melograf. Posebno je istraživao stare napjeve, a bio je „veliki znalac, prijatelj klapa i klapskog pjevanja, zanesenjak *par excellence*, umjetnik koji je življe pokrenuo klapski pravorijek i prešutno stao na njegovo čelo“ (Fiamengo 2015). Prema ovim riječima možemo zaključiti kako se Ljubo Stipišić posebno istaknuo u području tradicionalnoga dalmatinskoga klapskog *a capella* pjevanja. On je preradio mnoge stare napjeve, no uvijek na način da oni zadrže svoju originalnost i izvornost kako bi se u njima čulo ono „dalmatinsko“. Nije se želio previše isticati i biti primijećen, nego je djelovao i stvarao dalje od očiju javnosti iako je bio sveprisutan u pjesmama i njezinim izvođačima. Budući da je bio posebno posvećen klapskome pjevanju i njegovom istraživanju, osnovao je brojne klapske sastave, kao što su „Kantaduri“, „Vokalisti Salone“, „Jeka Jadrana“... Isticao se u području čakavskoga idioma želeći čvrsto da je taj jezik živ i da se stari izrazi ponovno upotrebljavaju. On je glazbu „živio“, bio joj je predan i istinski ju je osjećao cijelim svojim bićem. Vodio je klapski festival u Omišu i mnoge druge festivale i manifestacije klapskoga *a capella* pjevanja koji bez njegovoga doprinosa ne bi bili uspješni u tolikoj mjeri. Zahvaljujući njegovom trudu i naporu, 5. prosinca 2012. *a capella* (klapska) pjesma „upisana je u UNESCO-ov reprezentativni registar nematerijalne kulturne baštine, što je dosad njezin najveći međunarodni uspjeh“ (Fiamengo 2015). Ljudski je glas smatrao savršenim, a najviše je volio vokalnu glazbu. On je „otac“ pjesama koje su nam danas vrlo dobro poznate: „Dalmatino, povišću pritrujena“, „Oče naš“, „Testamentum“... Stvorio je i vlastiti, jedinstveni lekskik temeljen na tradicijskim obilježjima. „Delmetiana“ je njegova prva zbirka čakavskih stihova objavljena 1988. Devet godina kasnije, 1997., objavljeno je „Petoknjižje“. To je djelo predstavljalo vrhunac njegovoga rukopisa. Ljubo Stipišić ostavio je značajan trag u umjetnosti

glazbe i književnosti, a ljubav prema glazbi uspio je prenijeti vlastitome sinu, danas poznatome hrvatskom glazbeniku, Zlatanu Stipišiću Giboniju (Fiamengo 2015).

Slika 8: Dalmatino povišću pritrujena, Ljubo Stipišić Delmata

NIKOLA BUBLE (1950. – 2015.)

Nikola Buble bio je istaknuti hrvatski etnomuzikolog. Uz to, on je bio i profesor na sveučilištu, producent, melograf, dirigent... Bavio se također sakralnom glazbom, a vodio je i zbor s kojim je ostvario uspjehe u izvedbi sljedećih djela: „Hrvatska misa“ Ive Perana, „Hrvatska misa“ Karla Adamića, „Pučka misa“ Mate Leščana. U Trogiru je bio aktivan član Kulturno-umjetničkoga društva „Kolo“ gdje je vodio narodni i mandolinsko-tamburaški orkestar, mušku klapu i bio je dirigent dječjega zbora (Vladić-Mandarić, 2017). Buble je vodio i ženski zbor te osvojio brojne nagrade, a bio je jedan od prvih koji je radio na očuvanju djela Ljube Stipišića, točnije njegovoga zborskog opusa. Bio je istaknuti voditelj trogirske glazbene radionice. „Glazbena radionica bila je trajna i povremena kulturna akcija i manifestacija s ciljem istraživanja i prezentiranja kulturne i vlastite bogate glazbeno-kulturne baštine Trogira...“ (Vladić-Mandarić 2017). Nikola Buble bio je i dirigent orkestra Hrvatske ratne mornarice, a vrlo je uspješno vodio klapu „Trogir“.

Svi su navedeni skladatelji i još brojni drugi ostavili svoj trag u povijesti hrvatske glazbe. Njihova su djela cijenjena i ostala zapamćena sve do danas, a njihov su trud i zalaganje za glazbu postali uzor svim budućim naraštajima. Oni su se posebno istaknuli u području hrvatske narodne glazbe. Narodna glazba je produkt tradicije koja je evoluirala kroz proces usmene predaje. Narodna pjesma nosi u sebi obilježja sadržaja, jezika, shvaćanja, načina

mišljenja i osjećaja narodnih masa, a kada je narod preuzme, i dalje se prenosi – ona postaje pjesma zajednice. Dio je kulture, odražava naše običaje, tradiciju i jezik te brojne druge specifičnosti iskazane u pjesmama, napjevima i ostalim glazbenim djelima. Kada je riječ o narodnoj glazbi, nezaobilazno je spomenuti etnomuzikologa Vinka Žganca koji je skupljao i bilježio narodne napjeve. On je sam odlazio na razna mjesta kako bi mogao što bolje upoznati i procijeniti koliko je nešto narodno (Ceribašić 1998). Upravo etnomuzikologija, kao grana muzikologije, treba odrediti što se smatra narodnim, a što ne. Narodnim treba smatrati sve ono što nam se, sa stvaralačkoga stanovništva, javlja kao izvorno, neiskvareno, blisko stvarnosti i osjećajima. Etnomuzikologija se kao nauka bavi proučavanjem narodne glazbe u svim njezinim aspektima, od izvorne i najstarije do komponirane narodne i najnovije (Miholić 2009).

U današnje doba, kada je riječ o pjesmama pisanim čakavskim stihovima, ističe se učiteljica Natalija Banov. Ona je rodom iz Rijeke, a prepoznatljiva je po svome radu s djecom i brojnim drugim angažmanima, gdje poseban naglasak stavlja na glazbu i riječi s područja Istre i Kvarnera. Vodila je razne zborove: „Mići boduli“, „Tratinčice“, „Vežički tići“... Učiteljica Natalija i danas vodi zbor „Lovranske črešnjice“, a u lovranskoj osnovnoj školi, također, predaje glazbenu kulturu. Natalija Banov osvajala je i brojne nagrade na festivalima za djecu koji su se organizirali u različitim dijelovima Republike Hrvatske, ali i izvan nje. Njezin su rad prepoznale i stručne osobe, što potvrđuje činjenica da se njezine skladbe mogu pronaći u udžbenicima za glazbenu kulturu od prvoga do trećega razreda osnovne škole. U stvaralaštvu Natalije Banov posebno je važna 2010. kada izlazi njezin mjuzikl „Novi dan“ (Demark 2020, prema Glogović Klarić i Banov 2011).

6. HRVATSKA NARODNA TRADICIJSKA GLAZBA

Tradicijska je glazba dio života ljudskih zajednica, njome se prenosi stil života i razmišljanje ljudi koji su takav stil život očuvali, stvorili te ga prenijeli mlađim generacijama. Tradicijskom je glazbom prožet svakodnevni život svakog pojedinca, a ona je i dio svih važnih događaja i običaja. Ljudi „žive“ glazbu, osjećaju je, ljudi se uz glazbu zabavljaju, stvaraju, ona ima i smirujući učinak te bez glazbe uistinu ne bismo mogli živjeti. U prošlosti se tradicijska glazba prenosila putem usmene predaje, no danas se, u naprednome svijetu medija i tehnologije, to ipak promijenilo. Velik je zadatak u svemu tome i same školske institucije u sklopu koje se

propisanim Nastavnim programom za osnovnu školu u Republici Hrvatskoj iz 2006. svakome učitelju dozvoljava osobna sloboda u samostalnome odabiru tradicijskih motiva, bez obzira na to što je propisano Nastavnim programom (Močinić i Crnčić-Brajković 2018).

Svaki narod ima svoju tradiciju, a samim time i tradicijsku glazbu. Tradicija se prenosi s generacije na generaciju, a oblici tradicijske kulture su: dramsko i likovno stvaralaštvo, glazba, plesovi, književna i umjetnička djela. Njome se iskazuju specifične osobine naroda koji živi na određenom području – podneblje, krajolik, klimatski uvjeti, reljef... Nezaobilazno je na našim prostorima u sklopu tradicije spomenuti folklor i folklornu glazbu. Folklor (engleski *folk* 'puk, narod' i *lore* 'znanje, nauk') zajednički je naziv za razne umjetničke poglede tradicijske kulture: „u nas najčešće uobičajen u značenju zajedničkog imena za tradicijske (usmene) oblike književnosti (folklorna ili narodna književnost), glazbe (folklorna ili narodna glazba), plesova (folklorni ili narodni ples), dramskog (folklorno kazalište) i likovnog (folklorni likovni izraz) stvaranja. Postanak pojma folklor vezan je s europskim romantizmom i njegovom orijentacijom prema starim nacionalnim tradicijama (prvi ga je upotrijebio William Thoms 1864). Poslije je naziv poprimio različita značenja pa se proširio na sveukupnu tzv. materijalnu i duhovnu kulturu manje obrazovanih gradskih, a osobito seljačkih društvenih slojeva. Moderni pristupi (folkloristika) ne tumače više folklor samo kao baštinu preuzetu tradicijom iz davnine, nego ga shvaćaju kao način neposrednog umjetničkog komuniciranja među ljudima u malim (i seoskim i gradskim) skupinama, kao proces stvaranja u spontanom izravnom dodiru izvođača i publike. Tako shvaćeni folklor ne obuhvaća samo arhaičnu baštinu (poeziju, bajke, napjeve, plesove), nego i manje ugledne kreativne iskaze koji su i danas živi u svim sredinama (anegdote, vicevi, rugalice, igre riječima, dječji stihovi, grafiti i dr.)“ (preuzeto s PROLEKSIS ENCIKLOPEDIJE <https://proleksis.lzmk.hr/21727/>, pristupljeno 20. travnja 2021.).

U Hrvatskoj postoji podjela na folklorne zone i folkorne regije. Svaka od zona odnosno regija ima svoje karakteristične narodne običaje te samim time možemo vidjeti koliko je „bogata“ tradicija našega naroda i koliko različitosti postoji u jednoj maloj državi poput Hrvatske.

FOLKLORNE ZONE:

- 1) PANONSKA ZONA – Slavonija, Baranja, Srijem, Međimurje, Podravina, Turopolje, Posavina, dio Bilogore i Pokuplja
- 2) DINARSKA ZONA – južno od Save, gotovo do obale – Gorski kotar, Lika, Dalmatinska zagora
- 3) JADRANSKA ZONA – Istra, Kvarner, Dalmacija, Dubrovnik i okolica, svi otoci

4) ALPSKA ZONA – Gorski kotar, Prigorje, Turopolje, Žumberak, Hrvatsko zagorje, dio Pokuplja, Moslavina.

FOLKLORNE REGIJE:

- 1) Baranja i Srijem
- 2) Međimurje i Podravina
- 3) središnja i sjeverozapadna Hrvatska
- 4) Slavonija
- 5) Istra i Kvarner
- 6) Dalmacija
- 7) gorska Hrvatska.

U sljedećem dijelu ćemo se osvrnuti na folklor Istre i Kvarnera i Dalmacije s obzirom na to da je riječ o područjima na kojima se govori čakavskim narječjem, što je ujedno jedna od tema o kojima se piše u ovome radu.

6.1. Folklor Istre i Kvarnera

Istarsko i kvarnersko područje imaju vrlo bogatu tradiciju koja je veoma povezana s načinima rada i življenja na tome području. Ona se generacijama razvijala i uspjela se očuvati do danas, što treba biti na ponos svim stanovnicima ovoga područja. Bogatstvo tradicije čine karakteristična glazbala, plesovi, načini pjevanja, običaji i slično. Život ljudi na ovome području bio je orijentiran na pomorstvo i brodarstvo, posebice onih koji su živjeli kraj mora, najčešće u nekakvim zbijenim naseljima u morskim uvalama. Drugi su se bavili vinogradarstvom, sitnom stokom te izgradnjom predmeta od drveta – svirala. Od glazbala se tako izdvajaju cindra, dvojnice, sopele/sopile, roženice, šurle i mih. Plesovi koji se plešu već dugi niz godina su balun i tanac, a tipični sastav su gunjci. Karakteristično je pjevanje u dvoglasju, pjevanje na tanko i debelo. Posebnost se očituje i u tarankanju, pjevanju na način da se oponašaju sopile (ta-na-na). Važno je istaknuti da je dvoglasje tjesnih intervala Istre i Hrvatskoga primorja 2009. upisano na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine svijeta. Karakteristična je „istarska ljestvica“, niz od osam tonova, za koju je najzaslužniji Ivan Matetić Ronjgov. On je godinama proučavao i zapisivao narodne napjeve, a mučilo ga je kako netemperiranu glazbu zapisati u

klasičnome notnom zapisu. Brojni su skladatelji kasnije u svojim djelima upotrebljavali istarsku ljestvicu kao podlogu, a možemo je čuti i prepoznati u djelima koja potječu s istarskoga područja. Tradicija koja je na Kvarneru i njegovom zaleđu povezana s glazbom su maškare i zvončari. U doba maškara i karnevala, svi su događaji popraćeni vrlo veselom glazbom, a najčešće se od instrumenata može čuti harmonika. (Miholić 2009)

Slika 9: Istarski balun

Slika 10: Instrument sopile

Sopile (preuzeto s <http://www.iti-museum.com/hr/instrumenti/detail/81/sopele/>, pristupljeno 21. travnja 2021.)

6.2. Folklor Dalmacije

Stanovnici Dalmacije, slično kao i stanovnici Istre i Kvarnera, najčešće su se bavili pomorstvom, uzgojem maslina i sitne stoke, vinogradarstvom i slično. Gradili su kuće na kat, s prizemljem u kojem se nalazila konoba. Često su se ispred konoba okupile klape pa zapjevale ili ispod volta gdje su glasovi posebno dobro odjekivali zbog kamene građe i bačvastoga svoda. Klapsko, odnosno višeglasno *a capella* pjevanje je 2012. uvršteno na UNESCO-vu listu kulturne nematerijalne baštine. Kolijevka je klapskog pjevanja Dalmacija. Dok su sredinom 19. stoljeća muškarci spontano zapjevali u troglasju, danas klape pjevaju četveroglasno prema uputama voditelja. Žičana trzaća glazbala, mandolina i gitara, ponekad prate pjevanja klapa i plesova (šotić, manfrina, kvadrilja, polka). Karakteristična su i dva različita plesa s mačevima na otoku Korčuli – moreška i kumpanija. Poznato je i kolo zvano poskočica ili linđo na području Dubrovnika, a njega prati sviranje na lijerici. Od običaja s ovih područja najpoznatiji su godišnji običaji, a posebno se izdvajaju ophodi za vrijeme blagdana. Tu se spominju i kolende, običaji čestitanja nadolazećih blagdana, a često su praćene glazbom te bivaju nagrađene ili počašćene hranom i pićem. (Miholić 2009)

Slika 11: Klapsko pjevanje

Slika 12: Instrument mandolina

6.3. Hrvatska tradicijska glazba u nastavi Glazbene kulture razredne nastave

Prema Nastavnome planu i programu iz 2006. učitelj ima obvezu u nastavu uključiti narodnu glazbu i upoznati učenike sa svim njezinim elementima. U prva tri razreda narodne se pjesme najčešće spominju u sklopu nastavnih područja „slušanje skladbe“ i „pjevanje“. U 4. razredu se prvi put folklorna glazba spominje u sklopu nastavnoga područja „slušanje i upoznavanje glazbe“ gdje se onda učenici upoznaju s različitim folklornim područjima Hrvatske i njihovim karakteristikama te obrađuju slušne primjere. Za svako su nastavno područje istaknuti ključni pojmovi te obrazovna postignuća. U nastavku ćemo spomenuti koje su to narodne pjesme u prva tri razreda osnovne škole propisane prema NPP-u iz 2006.

1. RAZRED

NASTAVNO PODRUČJE

1. pjevanje

Narodne: *Iš, iš, iš, ja sam mali miš; En ten tini; Teče, teče, bistra voda; Moj dom; Dječja poskočica; Sveti Niko svijetom šeta; Spavaj mali Božiću; Djeca i maca; Kad si sretan; Mi smo djeca vesela; Pliva riba; Kako se što radi.*

2. slušanje skladbe

Narodna: *Narodi nam se.*

2. RAZRED

NASTAVNO PODRUČJE

1. pjevanje

Narodne: *Pljesnimo svi zajedno; Pliva riba; Blistaj, blistaj, zvijezdo mala; Na kamen sjela Ljubica; Pjevala je ptica kos; Proljetna pjesma; Ja posijah lan; Jedna vrana gakala; Radujte se narodi; Miš mi je polje popasel; Muzikaš; Mali ples.*

2. slušanje skladbe

Narodne: xxxx: *Radujte se narodi; xxxx: Svim na zemlji mir*

3. RAZRED

NASTAVNO PODRUČJE

1. pjevanje

Narodne: *Nesla dekla v melin; Pjesma u kolu; Kriči, kriči, tiček; Pleši, pleši poskoči; Prijateljstvo pravo; Mali ples; U to vrijeme godišta; U kolu; Sunce sije, kiša će; Cin can cvrgudan; Jednu sem ružu mel; Ftček veli; Proljetno kolo; Sadila sam bosiljak; Kiša pada; Raca plava po Dravi; Ode zima.*

2. slušanje skladbe

Narodna: *Moja diridika* (zbor i tamb. orkestar), Ivo Lhotka Kalinski: *Gudba za kolo horvatsko*

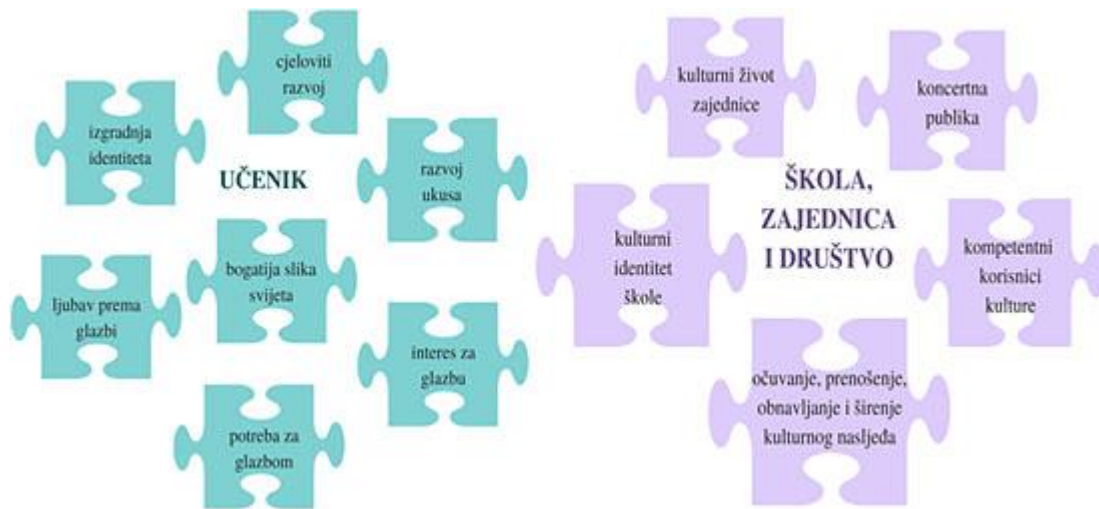
Za svaki je razred napisana napomena koja glasi: „Mogu se pjevati i druge pjesme po slobodnom odabiru učitelja poštujući načelo zavičajnosti, ako odgovaraju dobi i glazbenim mogućnostima djece“ (Nastavni plan i program za osnovnu školu 2006).

7. KURIKUL NASTAVNIH PREDMETA *GLAZBENA KULTURA I GLAZBENA UMJETNOST ZA OSNOVNE ŠKOLE I GIMNAZIJE U RH*

Temeljne sastavnice kurikula su:

- 1) svrha i opis predmeta
- 2) odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja
- 3) struktura – domene predmetnoga kurikula
- 4) odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti po razredima i domenama
- 5) povezanost s drugim temama i međupredmetnim temama
- 6) učenje i poučavanje predmeta
- 7) vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda.

Slika 13: Prikaz povezanosti učenika s školom, zajednicom i društvom

Slika prikazuje kako se teži proširivanju namjene predmeta *Glazbena kultura* i njegovom povezivanju sa svakodnevnim životom učenika. Žele se u učenju glazbe povezati sve zajednice iz učenikove sredine kako bi učenici i nakon završenoga obrazovanja nastavili „živjeti“ glazbu, odnosno očuvali je i prenosili na sljedeće naraštaje. Nadalje, spominju se četiri osnovna načela na kojima se temelji predmet *Glazbena kultura*: psihološko načelo, kulturno-estetsko načelo, načelo sinkroničnosti i načelo interkulturalnosti. Sama priroda glazbe je takva da je ona interdisciplinarna, otvorena i integrativna, stoga takav treba i biti pristup u poučavanju Glazbene kulture. Tri su osnovne domene predmeta *Glazbena kultura* koje su međusobno povezane i zajedno se nadopunjuju. One su:

A) Slušanje i upoznavanje glazbe – „Ishodište domene A je upoznavanje glazbe pomoću audio i videozapisa te mogući neposredni susret učenika s glazbom. Aktivnim slušanjem glazbe učenici će upoznati glazbu različitih vrsta, stilova, pravaca i žanrova, steći znanja o glazbeno-izražajnim sastavnicama i različitim razinama organizacije glazbenog djela te doživjeti, upoznati, razumjeti i naučiti vrednovati glazbu“ (GKGU KURIKUL 2020).

B) Izražavanje glazbom i uz glazbu – „U okviru domene B učenici izvode glazbene aktivnosti (pjevanje, sviranje, glazbene igre, glazbeno stvaralaštvo, pokret uz glazbu) koje će omogućiti cjelovit doživljaj glazbe te razvoj glazbenih sposobnosti i kreativnosti. Otvorenost nastave glazbe pruža mogućnost stavljanja naglaska na neku od navedenih aktivnosti, primjerenu dobi (razredu/ciklusu), sposobnostima i interesima učenika.“

C) Glazba u kontekstu – „Polazište ove domene su domene A i B na osnovu kojih učenik otkriva vrijednosti bogate regionalne, nacionalne i globalne glazbene i kulturne baštine, uočava razvoj, uloge i utjecaje glazbene umjetnosti na društvo te povezuje glazbenu umjetnost s ostalim umjetnostima.“

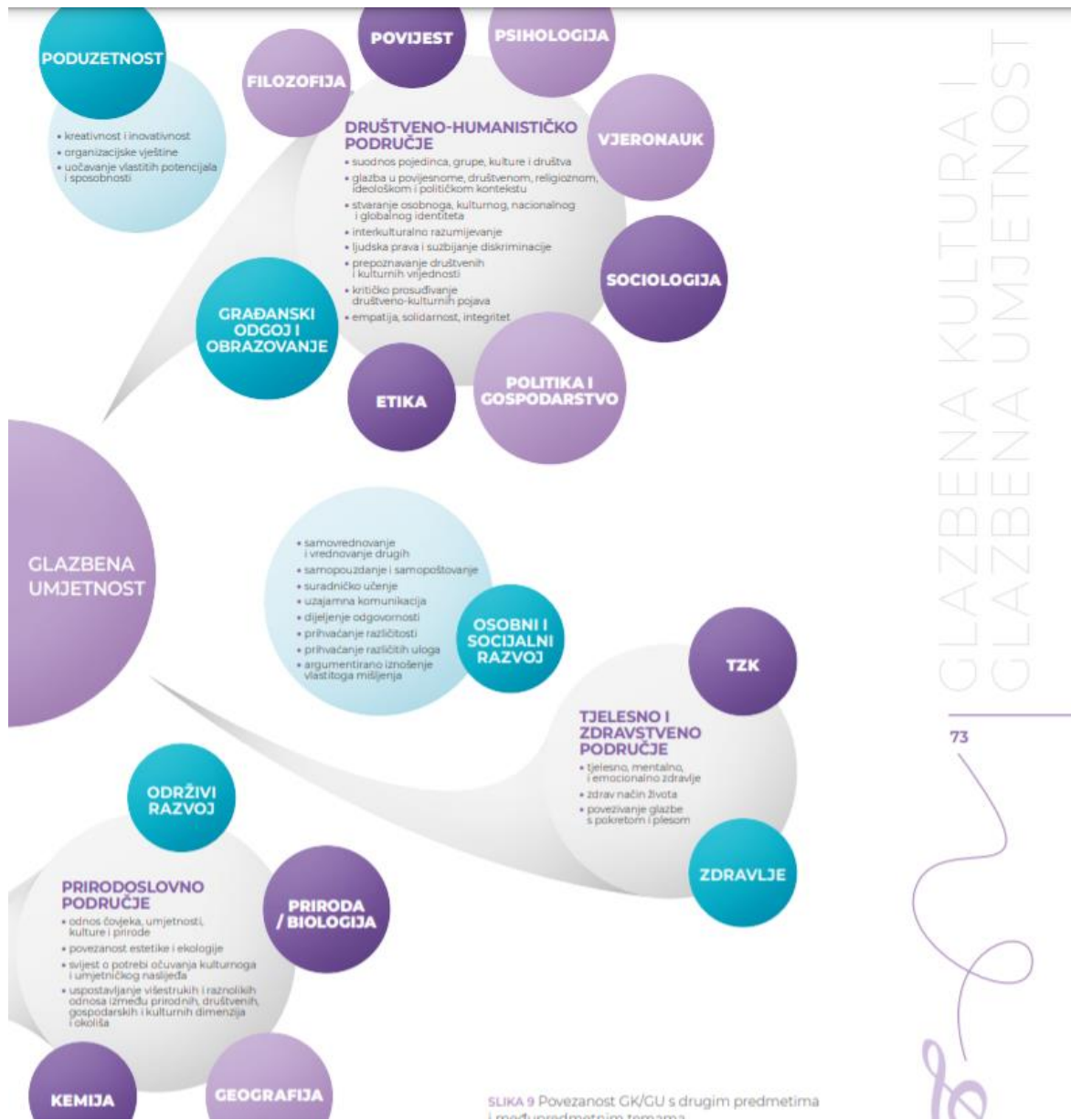
U kurikulu je prikazana zastupljenost svake domene po razredima, odnosno po ciklusima. Ona nije strogo određena pa može doći do promjena uslijed učiteljeve vlastite procjene o potrebi za promjenom s obzirom na interese razreda u kojem se poučava. Za svaki su razred, po svakoj domeni, detaljno razrađeni odgojno-obrazovni ishodi, odnosno što se od učenika očekuje.

Povezanost predmeta *Glazbena kultura* i glazbene umjetnosti općenito s drugim predmetima i međupredmetnim temama prikazana je slikama u nastavku.

Slika 14: Povezanost s drugim predmetima i međupredmetnim temama

Slika 15: Povezanost s drugim predmetima i međupredmetnim temama

U kurikulumu je opisano učenje i poučavanje predmeta (iskustva učenja, uloga učitelja, grupiranje učenika, materijali i izvori te okruženje), određeno je vrijeme i organizacija odgojno-obrazovnog procesa, aktivnosti u nastavi glazbe – slušanje i upoznavanje glazbe, pjevanje, sviranje, glazbene igre, stvaralaštvo, upotreba IKT-a. Sljedeća se sastavnica kurikula odnosi na vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda: vrednovanje za učenje, vrednovanje kao učenje te vrednovanje naučenoga. Opisani su nadalje elementi vrednovanja, preporučeni pristupi te metodike i tehnike vrednovanja usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda u predmetnome kurikulumu, izvješćivanje te donošenje zaključne ocjene. Kurikulum učitelju uvelike

pomaže u realizaciji nastave predmeta Glazbena kultura, s posebnim naglaskom na samoga učenika i sve u svrsi njegova napretka i poboljšanja procesa učenja i poučavanja.

7.1. Pjevanje

DOMENA

Jedna je od domena u kurikulu aktivnost pjevanja. Aktivnost je to koja se, uz slušanje glazbe, tijekom prvih triju razreda osnovne škole najviše i najčešće provodi. U razredu učenike treba poticati na lijepo pjevanje, što se odnosi na pravilno i jasno intoniranje te artikuliranje glasova (Radičević i Šulentić-Begić 2010).

U kurikulu se može pronaći preporučeni (neobvezni) popis pjesama, glazbenih djela i brojlica. One su podijeljene na tradicijske, autorske i glazbene igre u razrednoj nastavi (uz slušanje, pokret uz glazbu, uz pjevanje, s tonovima/melodijama/ritmovima).

Pregledavanjem tradicijskih pjesama na popisu iz kurikula, može se prema njihovom nazivu uočiti kako nema pjesama koje bi upućivale na to da su napisane čakavskim narječjem.

TRADICIJSKE PJESME IZ KURIKULA: *Bella Bimba* (Italija), *Bingo* (Amerika), *Blistaj, blistaj, zvijezdo mala* (Francuska), *Bratec Martin* (Francuska) (kanon), *Cin, can cvrgudan, Ćuk sedi* (Hrvatska), *Djeca i maca* (Hrvatska), *Dječja poskočica, Djetešce nam se rodilo* (Hrvatska), *Dođi u goste* (Slovačka), *Eci, peci, pec* (Hrvatska), *En, ten, tini, En-den-dore* (Hrvatska), *Evo san ti doša* (Hrvatska), *Ftiček veli Ftiček veli* (Hrvatska), *Fum, fum, fum* (Španjolska), *Grad se beli* (Hrvatska), *Hickory dickory doc* (Amerika), *Iš, iš, iš, ja sam mali miš* (Hrvatska), *Ja posijah repu* (Hrvatska), *Jabuke i banane (Apples and Bananas)* (Amerika), *Jedna vrana gakala* (Hrvatska), *Jednu sam ružu mel, Junak Janko, Kad si sretan* (Švedska), *Kako se što radi, Kalendara* (Hrvatska), *Kiša pada, Kočija* (Indonezija), *Kriči, kriči tiček, Kukavica* (Austrija), *Mali ples* (Slovačka), *Mi smo djeca vesela, Miš mi je polje popasel* (Hrvatska), *Moj dom, Na kamen sjela Ljubica, Nesla dekla v melin, O, Jelo, Jelice* (Hrvatska), *Ode zima* (Švicarska), *Oj, pastiri, čudo novo* (Hrvatska), *Okitimo grančice* (Wales), *Pjesma u kolu, Pjevaj mi, pjevaj, sokole* (Hrvatska), *Pjevala je ptica kos, Pleši, pleši poskoči* (Slovačka), *Pliva patka preko Save* (Hrvatska), *Pliva riba, Pljesnimo svi zajedno, Proljeće u šumi* (Finska), *Proljetna pjesma, Proljetno kolo, Raca plava po Dravi* (Hrvatska), *Radujte se narodi, Sadila sam bosiljak, Salibonani* (Zimbabve), *Savila se bijela loza vinova* (Hrvatska), *Spavaj mali Božiću*

(Hrvatska), *Sunce sije, kiša će* (Hrvatska), *Sveti Niko svijetom šeta, Teče teče bistra voda, Tri listića* (Španjolska), *U kolu, U to vrijeme godišta.*

8. ANALIZA ZASTUPLJENOSTI ČAKAVSKOGA NARJEČJA U UDŽBENICIMA GLAZBENE KULTURE U PRIMARNOME OBRAZOVANJU

ANALIZA UDŽBENIKA

Razigrani zvuci 1 (Vladimir Jandrašek, Jelena Ivaci, Školska knjiga, 2020.)

SADRŽAJ:

MI SMO ĐACI VESELJACI (Robert Boldižar – Tea Odobašić)

HEIGH-HO (Franck Churchill)

ŽIVOTINJSKI GLASOVI (Švedska)

ŽIVOTINJSKI KONTRAPUNKT (Adriano Banchieri)

PREPOZNAJ ZVUK (glazbena igra)

ČETIRI ČAROBNE RIJEČI (Doris Kovačić – Patricia Cerin)

EN, TEN, TINI (Pero Gotovac)

SON MAKARON (brojalica)

MLIN (Janez Bitenc)

KRUH S MASLACEM (Wolfgang Amadeus Mozart)

PEKAR (brojalica)

EVO NAMA JESENI (Hans-Reinhard Franzke)

ECI PECE PEC (Pero Gotovac)

KIŠA (brojalica)

MRAVLJA KORAČNICA (nepoznati autor)

KORAČNICA OLOVNIH VOJNIKA (Miran Vaupotić)

IDU, IDU MRAVI (brojalica)

KAD SI SRETAN (Švedska)

KIŠA (ulomak, Perpetum Jazzile)

ŠTO JE TO KIŠA (Štefica Đuričić)

OLUJA (Gioacchino Rossini)

KIŠA PADA (brojalica)

PLAVA USPAVANKA (Marija Matanović)

NAPULJSKI PLES (Petar Iljič Čajkovski)

PRATI TEMPO (glazbena igra)

U PONOĆI ZVONCE MALO (tradicijska)

TIHA NOĆ (Franz Gruber)

PAHULJICE (Hristo Nedjalkov)

VOŽNJA SAONICAMA (Leopold Mozart)

HOKI, POKI (Jimmy Kennedy)

MEKSIČKI ŠEŠIR (tradicijska)

BUM, TIP, TAP (ritamska igra)

VUČJA ŽELJA (Marija Matanović)

LABUĐE JEZERO (Petar Iljič Čajkovski)

FAŠNIČKI PLES (Marija Matanović)

PLES KONJA (nepoznati skladatelji)

TIKA-TAKA (Janez Bitenc)

STARA URA IGRA POLKU (Rudolf Matz)

TIKA-TAK (brojalica)

NIJE LAKO BUBAMARCU (Arsen Dedić – Zvonimir Balog)

SEOSKI PLES (Joaquin Rodrigo)

IZRADBA „GLAZBALA“ SA ŽICAMA

ZVONČIĆ U PROLJEĆE (Makso Pirnik)

PROLJEĆE (ulomak, Antonio Vivaldi)

JUTARNJE BUĐENJE (glazbena priča)

ČUDO (Marija Matanović – Radovan Mikić)

PLES PILIĆA (Modest Petrovič Musorgski)

PLES PILIĆA (Modest Petrovič Musorgski – Maurice Ravel)

ABECEDA (Roman Kuhar)

TAJNI JEZIK (Bruno Bjelinski)

ZDRUŽENA SLOVA (Vladimir Tomerlin)

VODIČ KROZ ORKESTAR ZA MLADE (Benjamin Britten)

ELEM, BELEM (brojalica)

MAGARAC I KUKAVICA (Andre Ernest Modeste Gretry)

OSOBE S DUGAČKIM UŠIMA (Camille Saint-Saens)

VISOKO – DUBOKO (glazbena igra)

MOJOJ MAMI (Marija Matanović)

DING, DONG (tradicijska)

TIHO – GLASNO (glazbena igra)

PJESMA GLAZBENIKA (Francuska)

U PEĆINI GORSKOG KRALJA (Edvard Grieg)

PREPOZNAJ ZVUK GLAZBALA (glazbena igra)

LIJEPA NAŠA DOMOVINO (Josip Runjanin – Antun Mihanović)

HRVATSKE TRADICIJSKE PJESME

TEČE, TEČE, BISTRA VODA (Posavina)

DJEČJA POSKOČICA (Istra)

IŠLI SMO U ŠKOLICU (Dalmacija)

U LIVADI POD JASENOM (Slavonija)

ĆUK SEDI (Međimurje)

PJESME ZA PJEVANJE – 28 pjesama ukupno

Razigrani zvuci 2 (Vladimir Jandrašek, Jelena Ivaci, Školska knjiga, Zagreb, 2020.)

SADRŽAJ:

LIMAČI (Marija Matanović)

VALCER U AS-DURU (Johannes Brahms)

DOBRO JUTRO! (pozdravna pjesma)

PLJESNIMO RUKAMA (Engleska)

CANCAN (Jacques Offenbach)

KORNJAČE (Camille Saint-Saens)

PRATI TEMPO (glazbena igra)

JESENSKA PJESMA (Vladimir Stojanov)

JESEN (Antonio Vivaldi)

TIHO – GLASNO (brojalica *Jedna kola žuta*)

GDJE JE ONAJ CVIJETAK ŽUTI (Giovanni Battista Pergolesi)

LABUD (Camille Saint-Saens)

SVIRAJMO UZ PJESMU (glazbena igra)

MOLBA GLJIVE MUHARE (Marija Matanović)

OSOBE S DUGAČKIM UŠIMA (Camille Saint-Saens)

VISOKO – DUBOKO (glazbena igra)

BRATEC MARTIN (Francuska)

ANDANTE IZ 101. SIMFONIJE (Joseph Haydn)

STARE URE (brojalica)

PLAVA USPAVANKA (Marija Matanović)

SPAVAJ, MALA RIBICE (Sumrak) (Ludwig van Beethoven – Vesna Matana Matic)

TKO SE JAVIO? (glazbena igra)

VESELI VOKALI (Heda Piliš – Stjepan Jakševac)

ARIJA (Heitor Villa Lobos)

RAJ SE OTVORIO (tradicijska)

VISOM LETEĆ (tradicijska)

SVIRAJMO UZ PJESMU

NEBO, DAJ OKU (tradicijska)

RADUJTE SE, NARODI (tradicijska)

DOBAR VEČER, MI KUCAMO (tradicijska)

OKITIMO GRANČICE (Wales)

PRISTUPITE, VJERNI (John Francis Wade)

IDE ZIMA (Marija Matanović)

KORAČNICA PATULJAKA (Eduard Grieg)

ZAPAMTI TEMPO (glazbena igra)

BLISTAJ, BLISTAJ, ZVIJEZDO MALO (Francuska)

FOSILI (Camille Saint-Saens)

PJESMA O BOJAMA (Nikica Kalogjera – Mladen Kušec)

PLES SA SABLJAMA (Aram Hačaturjan)

LEDENA KRALJICA (glazbena igra)

MALI PLES (tradicijska)

SKARAZULA MARAZULA (nepoznati skladatelj)

ŠUŠTI, ŠUŠTI BAMBUSOV LIST (Japan)

USPAVANKA (Johannes Brahms)

BINGO (SAD)

AKVARIJ (Camille Saint-Saens)

PLIVAM, PLIVAM (izviđačka pjesma)

MAJKA (Ivica Stamać – Ratko Zvrko)

USPAVANKA (Franz Schubert)

TAJNA PJESMA

ČEMU SLUŽE RODITELJI (Arsen Dedić – Zvonimir Golob)

HLAPIĆEVA PJESMA (iz filma *Čudnovate zgode Šegrta Hlapića*, Duško Mandić)

ZAGONETNI RITAM (glazbena igra)

GLE, STIŽE SVIBANJ (Nizozemska)

MJESEC SVIBANJ JE (Thomas Morley)

SVIRAMO, PJEVAMO I PLEŠEMO (glazbena igra)

VESELJE PTICA (Njemačka)

BADINERIE (Johann Sebastian Bach)

EKETE, FEKETE (brojalica)

DOK MJESEC SJA (Jean-Baptiste Lully)

WE WILL ROCK YOU (Queen)

SVIRAJMO UZ PJESMU (glazbena igra)

HA, HA, HA, HO, HO, HO (Zvonko Špišić – Stjepan Jakševac)

TEMA IZ PINK PANTHERA (Henry Mancini)

TOP LISTA

DOM (Jakov Gotovac)

LIJEPA NAŠA DOMOVINO (Josip Runjanin – Antun Mihanović)

HRVATSKE TRADICIJSKE PJESME

KATARINA ZLATA HRČI (Istra)

OJ, OJ, SOKOLIĆU MOJ (Dalmacija)

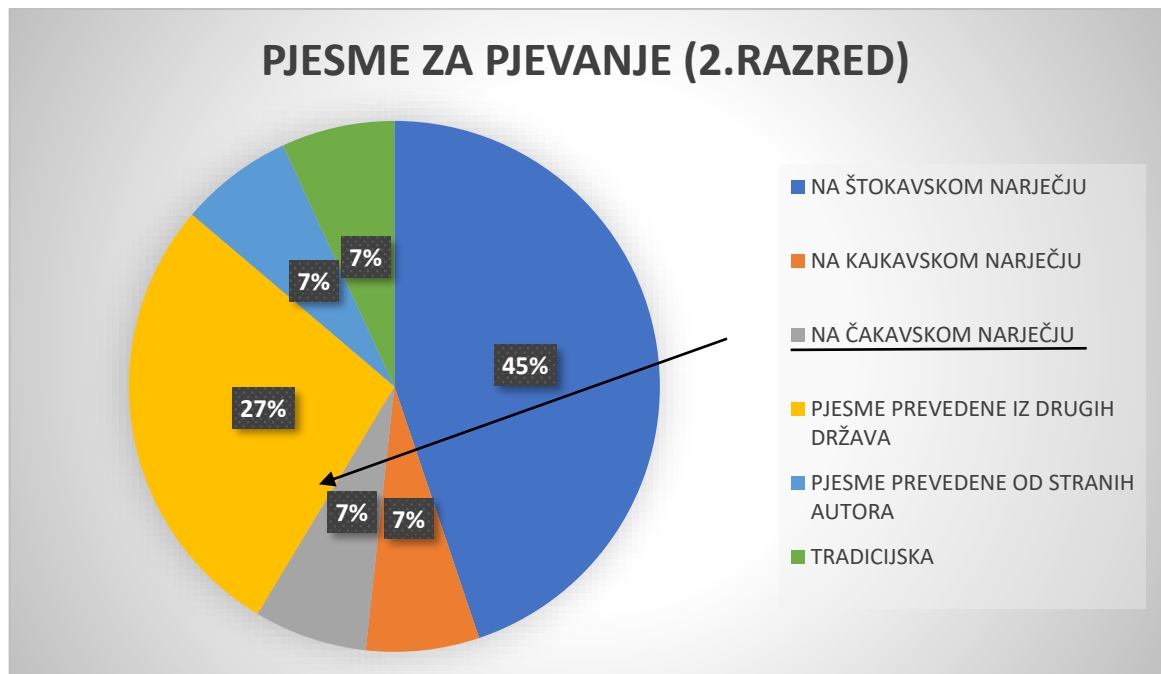
PJEVAJ MI, PJEVAJ, SOKOLE (Lika)

JA IMADO (Slavonija)

SAVILA SE BIJELA LOZA VINOVA (Posavina)

MIŠ MI JE POLJE POPASEL (Hrvatsko zagorje)

PJESME ZA PJEVANJE – ukupno 30 pjesama

Razigrani zvuci 3 (Vladimir Jandrašek, Jelena Ivaci, Školska knjiga, Zagreb, 2020.)

SADRŽAJ:

IMA JEDAN RAZRED (Mario Bogliuni – Stjepan Jakševac)

TRIJUMFALNA KORAČNICA IZ OPERE „AIDA“ (Giuseppe Verdi)

POZDRAVNA PJESMA (Peter Weatherall)

SMIJEH NIJE GRIJEH (Alfi Kabiljo – Ratko Zvrko)

UPJEVAVANJE

IGRE UPJEVAVANJA (glazbena igra)

ŠAPUTANJE (Nikola Hercigonja)

WILHELM TELL (uvertira) (Gioacchino Rossini)

JUTRO NA FARMU (SAD)

DUET MAČAKA (Gioacchino Rossini)

ŽIVOTINJSKE SKUPINE (glazbena igra)

ŽUTA PJESMA (Ivica Šimić – Anto Gardaš)

MENUET (Luigi Boccherini)

PJESMA MLINSKOG KOLA (Jean Claude Gillier)

ZA ELIZU (Ludwig van Beethoven)

EKETE, BEKETE (brojalica)

TRI LISTIĆA (Španjolska)

ALLA TURCA (Wolfgang Amadeus Mozart)

VRAPČIĆI I KONCERT (brojalica)

LOVCU (Marija Matanović – Grigor Vitez)

ZBOR LOVACA (Carl Maria Weber)

GLAZBENO-LOVAČKI ŠEŠIR (glazbena igra)

HIMNA ZADRUGARA (Arsen Dedić – Drago Britvić)

IZNAD DUGE (Harold Arlen)

ČIČI, ČUČU (brojalica)

VISOM LETEĆ (tradicijska)

PADAJ S NEBA (Josip Wallinger)

BOŽIĆNA ČESTITKA (Jure Karakaš)

O, PASTIRI, ČUDO NOVO (tradicijska)

VESELJE TI NAVJEŠĆUJEM, U TO VRIJEME GODIŠTA (tradicijske)

SRETAN BOŽIĆ (Robert Mareković, *Fantomi*)

RADOST SVIJETU (Georg Friedrich Handel)

ZVONČIĆI (James Pierpont)

PADA SNIJEG (Marija Matanović – Ivan Goran Kovačić)

ZIMA (Antonio Vivaldi)

SVIRAJMO UZ PJESMU

SAONICE MALE SANJE (Rajko Ećimović)

VOŽNJA SAONICAMA (Leroy Anderson)

ZIMA (Antonio Vivaldi)

SVIRAJMO UZ PJESMU

PEĆA I VUK (Sergej Prokofjev)

DANAS JE FAŠNIK (Maja Rogić)

HUMORESKA (Antonin Dvorak)

MORENADA (Bolivija)

KAD BI SVI LJUDI NA SVIJETU (tradicijska – Arsen Dedić)

MOJ DALEKI PRIJATELJU (Silvestar Dragoje – Branka Delić)

ODE ZIMA (Švicarska)

ČEŽNJA ZA PROLJEĆEM (Wolfgang Amadus Mozart)

MAGARAC I KUKAVICA (Andre Ernest Modeste Gretry)

ZVUKOVI PROLJEĆA (glazbena priča)

PROLJEĆE U SRCU (Marija Matanović)

ZBOR ZVONČICA (Wolfgang Amadeus Mozart)

SKRIVALICA (glazbena igra)

ČEŽNJA ZA PROLJEĆEM (Wolfgang Amadeus Mozart)

PLES ŠEĆERNE VILE (Petar Iljič Čajkovski)

GLAZBENA MIJEŠALICA (glazbena igra)

KOČIJA (Indonezija)

UNGARESCA (nepoznati skladatelj)

JURI, JURI VLAKE (Tihomir Rožmarić)

MALI VLAKE (Heitor Villa-Lobos)

VLAKE (glazbena igra)

MAESTRAL (Ivica Stamać)

RIBAR (Vatroslav Lisinski – Petar Preradović)

LIJEPA NAŠA DOMOVINO (Josip Runjanin – Antun Mihanović)

ODA RADOSTI (Ludwig van Beethoven)

HRVATSKE TRADICIJSKE PJESME

RACA PLAVA PO DRAVI (Međimurje)

EVO SAN TI DOŠA (Dalmacija)

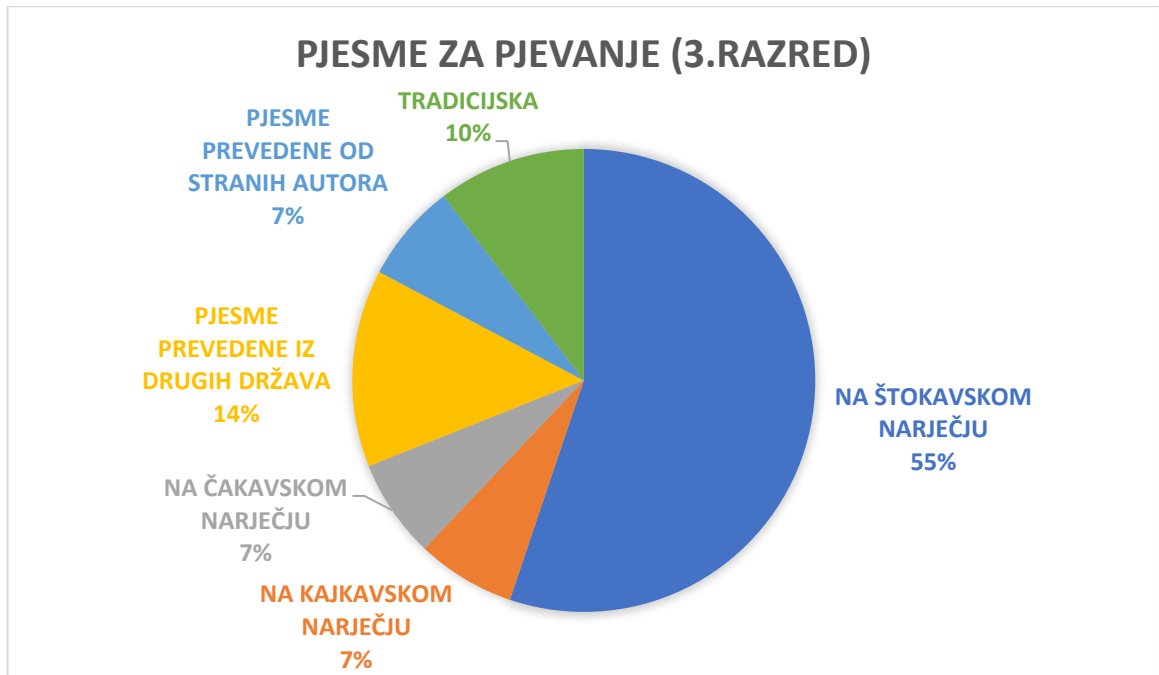
NANAJ, NANAJ, LIPI SIN (Istra)

KALENDARA (Slavonija)

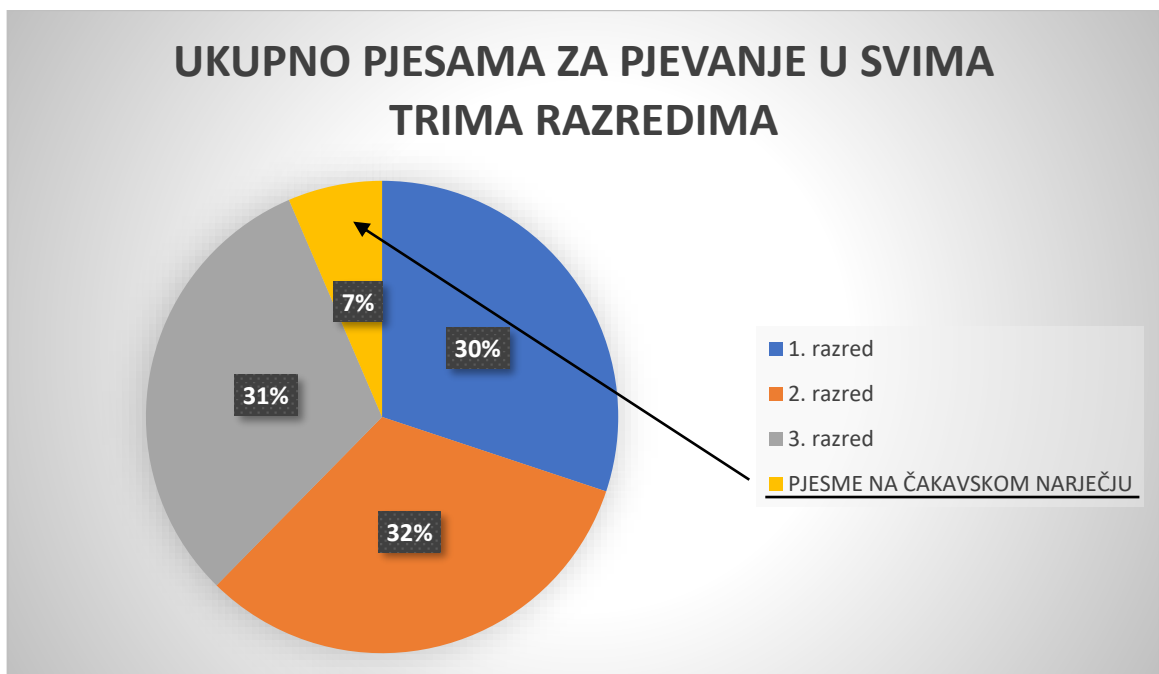
JA POSIJAH REPU (Posavina)

SANAK SNILO (Lika)

PJESME ZA PJEVANJE – ukupno 29 pjesama

UKUPNO U TRIMA UDŽBENICIMA

Analizirajući udžbenike *Razigrani zvuci 1, 2, i 3* autora Vladimira Jandrašeka i autorice Jelene Ivaci, možemo zaključiti sljedeće:

U udžbenicima glazbene kulture iz školske godine 2020./2021., kojima se koriste učenici od 1. do 3. razreda osnovne škole, zastupljenost je čakavskoga narječja za područje pjevanja minimalna. Ona iznosi 7 % u svima trima razredima, što je jasno vidljivo i na svakome grafikonu (čakavsko narječje prikazano je tamnosivom bojom). Postotak od 7 % jasno nam prikazuje kako je zastupljenost vrlo slaba, što upućuje na to da se u svakome udžbeniku nalaze po dvije pjesme pisane čakavskim narječjem. Sve pjesme na čakavskome narječju u udžbenicima se nalaze ispod naslova *Hrvatske tradicijske pjesme*. U prvom razredu pjesme na čakavskom narječju su: *Dječja poskočica (Istra)* i *Išli smo u školicu (Dalmacija)*. U drugom razredu pjesme su: *Katarina zlata hći (Istra)* i *Oj, oj, Sokoliću moj (Dalmacija)*. U trećem su razredu pjesme na čakavskome narječju: *Nanaj, nanaj, lipi sin (Istra)* i *Evo san ti doša (Dalmacija)*. U svakome je udžbeniku po jedna pjesmica s područja Istre, a druga iz Dalmacije. Trebamo pritom svakako uzeti u obzir kako su to „različite“ čakavštine, odnosno kako ćemo uočiti razlike u čakavskome narječju Istre i čakavskome narječju Dalmacije. Karakteristično je za pjesme iz Istre to što u njima možemo pronaći *tarankanje ili tananikanje* (... trajna ni na ne na... tana, tana, tanana...). „Termin tarankanje označava poseban tradicijski način pjevanja karakterističan za područja Istre i Kvarnera ili pak tehniku sviranja na tamošnjim tradicijskim puhačkim glazbalima (prvenstveno sopile, roženice)“ (Bonifačić 1996). Uspoređujući zastupljenost ostalih narječja s čakavskim, uočavamo kako je kajkavsko narječje također zastupljeno slabo, odnosno svega 7 %. Najviše je pjesama u udžbeniku pisano na štokavskome narječju, što u postotcima izgleda ovako: u prvome razredu 36 %, u drugome razredu 45 %, a u trećem razredu 55 % pjesama pisano je na štokavskome. U području pjevanja, u svakome udžbeniku, pojavljuju se i pjesme koje su prevedene na hrvatski jezik, dok se pod njihovim autorom navodi određena država (Francuska, Njemačka, Nizozemska). Takve su pjesme u prvome razredu zastupljene 11 %, u drugome 27 %, a u trećem razredu 14 %. U udžbenicima se pojavljuju i pjesme čiji su kompozitori strani (npr. Wolfgang Amadeus Mozart, Janez Bitenc, Jean Baptiste-Lully, Jimmy Kennedy...). U prvome je razredu zastupljenost takvih pjesama čak 32 %, dok je u drugome i trećem 7 %. Ti nam podatci govore kako je u udžbenicima veća zastupljenost pjesama iz drugih država umjesto da je veća zastupljenost pjesama na narječjima.

Možemo zaključiti da je zastupljenost čakavskoga narječja u udžbenicima glazbene kulture u primarnome obrazovanju (1. – 3. razred) slaba, što smo dokazali analizom odabranih udžbenika. Prednost je učitelja u tome što imaju slobodu odabira te tako mogu pjesme na čakavskome narječju uvrstiti u svoju nastavu glazbene kulture. Prema vlastitome mišljenju, a i s obzirom na to da trenutno u udžbenicima nije dovoljna zastupljenost čakavskoga narječja, smatram da je ključna uloga samoga učitelja koji treba raditi na njegovoj promidžbi. U ovome se radu konkretno to odnosi na promidžbu čakavskoga narječja u sklopu predmeta Glazbena kultura, no to se može odnositi i na druge predmete.

Prema Nastavnome planu i programu za osnovnu školu satnica predmeta Glazbena kultura u prvim četirima razreda iznosi jedan sat tjedno, a najmanji je godišnji broj sati 35. Od 1. do 3. razreda razredni učitelj predaje učenicima nastavu glazbe, dok u 4. razredu većinom predaje predmetni nastavnik (to se može razlikovati od škole do škole, ovisno o tome kako se škola organizirala). Nastava glazbe najčešće je temeljena na različitim praktičnim aktivnostima, što znači da učitelj koji poučava glazbu treba posjedovati potrebne kompetencije. Osim kompetencija, učitelj treba, prije svega, voljeti glazbu kako bi mogao primjerice kvalitetno predstaviti određenu pjesmu, što znači i pjevati i svirati tu pjesmu pomoću određenoga glazbenog instrumenta (Požgaj 1988). Budući se učitelji tijekom fakultetskoga obrazovanja uče svirati klavir i pjevati dječje pjesme, što im pomaže u stjecanju vještina za budući rad s djecom. Danas se u udžbenicima glazbene kulture mogu pronaći i zapisi na CD-u sa snimljenim pjesmama koji se onda mogu reproducirati putem računala ili tehničkoga uređaja za reprodukciju zvuka. Oni omogućavaju učenicima da naučene pjesme preslušavaju i kod kuće. Iako nam različiti mediji danas uvelike olakšavaju nastavu, djeca se svakako više vesele čuti izvedbu pjesme vlastitoga učitelja. Zato bi učitelj, na temelju stečenoga znanja i praktičnoga vježbanja tijekom fakultetskoga obrazovanja, trebao moći uskladiti svoje sviranje i pjevanje. Prema Nastavnome planu i programu za osnovnu školu iz 2006. za svaki je razred i svako nastavno područje napisan prijedlog skladbi i djela, kao i ključni pojmovi te obrazovna postignuća. Učitelj ima slobodu izabrati djela koja nisu na popisu te ih uvrstiti u svoj nastavni program. Važno je da odabere djela u skladu s učeničkim interesima i željama, ali također i djela kojima će razvijati glazbeni ukus djece.

9. ZAKLJUČAK

U uvodnome dijelu ovoga rada istaknula se važnost narječja, odnosno činjenica koliko ih je bitno njegovati te u kojoj su mjeri škola i učitelj bitan faktor u tome procesu. Analizom udžbenika *Razigrani zvuci 1, 2 i 3* pokazalo se da je zastupljenost čakavskoga narječja u predmetu *Glazbena kultura* vrlo slaba. U svakome se udžbeniku nalaze samo po dvije pjesme na tome narječju, što je premalo kako bi se s djecom o njemu putem pjesme moglo nešto i naučiti. Iako brojni radovi i autori potvrđuju važnost očuvanja i njegovanja narječja, na temelju rezultata možemo vidjeti kako se to u stvarnosti (barem što se analize sadržaja samoga udžbenika tiče) ne provodi. Dobiveni rezultati nisu pozitivni, već vode k zaključku da se, zapravo, sve manje važnosti pridaje narječju i pjesmama pisanim na njemu. U prilog tome govori nam i razgovor s cijenjenom gospođom Dragicom Stanić. Ona oduvijek njeguje čakavštinu, a također smatra da čakavsko narječje u školi nije dovoljno zastupljeno. Sigurna sam da ću u svome budućem radu primjenjivati njegovanje narječja u puno većoj mjeri. Budući da i sama govorim i služim se čakavskim narječjem, vjerujem da bih mogla svoje znanje kvalitetno prenijeti svojim učenicima i provoditi aktivnosti koje bi potakle njihovo zanimanje. Prednost suvremenoga plana i programa predmeta *Glazbena kultura* je ta što učitelji imaju slobodu odabrati i ona djela koja nisu na popisu, što znači da svaki učitelj može izabrati pjesme na narječju i obraditi ih s učenicima. Vođena time izabrala bih djela koja smatram vrijednima te iz kojih će djeca moći naučiti i zapamtiti nešto novo o svome kraju. Čakavsko narječje i glazba vrlo su povezani, što nam potvrđuju i brojni skladatelji koji su u svojim djelima njegovali izričaj na čakavštini. Bitno je djecu upoznati s tim djelima i skladateljima, čime će zasigurno jačati osjećaj pripadnosti i graditi vlastiti identitet. Djeca po prirodi vole slušati glazbu, a kada je ta glazba pisana jezikom koji je njima najbolje poznat, nastaje za njih vrlo ugodna i korisna „kombinacija“.

10. LITERATURA

1. Adembegović, E. (2016). *Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje u dječjem vrtiću*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula; diplomski rad.
2. Alerić, M. (2006) . Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom morfologijom. *Lahor : časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 2(2), 190-206
3. Ceribašić, N. (1998). Etnomuzikološka i etnokoreološka djelatnost instituta tijekom devedesetih godina. *Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb. Nar. umjet.* 35/2, 1998, 49-66
4. Demark, D. (2020). *Mjuzikl za djecu „Novi dan“ autorice Natalije Banov*. Učiteljski fakultet u Rijeci, Rijeka; diplomski rad
5. Fiamengo, J. (2015). Ljubo Stipišić Delmata, Putnik u iskone. *Bašćinski glasi : Južnohrvatski etnomuzikološki godišnjak*, 11 (1), 405-410
6. Finka, B. (1971). Čakavsko narječje. *Čakavska rič*, I (1), 11-71
7. Grbović, I. (2017). *Utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora predškolske djece*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula; završni rad.
8. Horvat, S. (2016) *Analiza udžbenika glazbene kulture u nižim razredima osnovne škole (2014.- 2018.)* Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula; diplomski rad.
9. Jandrašek V., Ivaci J., (2020). *Razigrani zvuci 1. Radni udžbenik glazbene kulture u prvom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Jandrašek V., Ivaci J., (2020). *Razigrani zvuci 2. Radni udžbenik glazbene kulture u drugom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
11. Jandrašek V., Ivaci J., (2020). *Razigrani zvuci 3. Radni udžbenik glazbene kulture u trećem razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
12. Jurdana, V. (2015). *Igri, Mala zavičajna čitanka (s primjerima iz čakavske poezije Drage Gervaisa)*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

13. Kaštelan, E. (2020). *Izazovi upotrebe čakavskog dijalekta u dječjem vrtiću*. Učiteljski fakultet u Rijeci, Rijeka: diplomski rad.
14. Kurikulum nastavnih predmeta glazbena kultura i glazbena umjetnost za osnovne škole i gimnazije (2020). Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja preuzeto 18/04/2021 s https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/GKGU_kurikulum.pdf
15. Lisac, J.(2004) *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.
16. Lisac, J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2.: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga
17. Martan, G. (2017). *Zavičajni govor u nastavi u školama Ivanečkog područja (s prikazom sintakse Voćanskoga govora)*. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb; diplomski rad.
18. Matetić Ronjgov, I. (2018). *Čakavsko- primorska pjevanka: 128 dvoglasnih čakavskih melodija za omladinu sviju vrsti škola*. Viškovo: Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“
19. Miholić, I. (2009). *Hrvatska tradicijska glazba*. Zagreb: Profil
20. Močinić, S., Crnčić-Brajković M., (2018). Tradicijska glazba Istre u nastavi glazbene kulture nižih razreda osnovne škole. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, LXIV(1), 141-152
21. Moguš, M. (1977). *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
22. Mohorovičić Srdoč, H. (2020). *Slikovnica kao poticaj za očuvanje zavičajnog identiteta*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula; završni rad.
23. Nastavni plan i program za osnovnu školu za predmet glazbene kulture (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Preuzeto 18/04/2021 s <https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/dodatni/129149.htm>
24. Nemeth-Jajić J., Prvulović P. (2012) Zavičajni (čakavski) govor u razrednoj nastavi. *Školski vjesnik. Split. God. LXI. Br 3*, 289–304.
25. Nikolić, L. (2018). Utjecaj glazbe na opći razvoj djeteta. *Napredak : Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 159 (1-2), 139-158

26. Pavličević-Franić, D. (2000). Usvajanje hrvatskog standardnog jezika u sustavu okomite dvojezičnosti. *Napredak: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu, Zagreb*, 75–86
27. Posokhova, I. (2008). Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece: priručnik za roditelje. Buševac: Ostvarenje.
28. Prašelj, D. (2013) Glazbeni put Slavka Zlatića. U povodu 100. godišnjice rođenja (1910. – 2010.). *Problemi sjevernog Jadrana : Problemi sjevernog Jadrana (12)*, 101-111
29. Radičević B., Šulentić- Begić J., (2010) Pjevanje u prvim trima razredima osnovne škole. *Život i škola, br. 24 (2/2010.), god. 56., 243. – 252*
30. Reich, T.(1994). *Glazbena čitanka: Za mlade prijatelje glazbe*. Zagreb: Školska knjiga.
31. Ruck, L. (2011) "Za me je vredno, ča narod zmisli". Skladatelj i melograf Ivan Matetić Ronjgov. *Arti musices : hrvatski muzikološki zbornik*, 42 (2), 175-208.
32. Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
33. Stančić, N. (2008) *Hrvatski narodni preporod- ciljevi i ostvarenja*. Cris, god. X, br. 1/2008., 6-17
34. Strahija, N. (2016). *Stavovi učitelja prema zavičajnome govoru*. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb; diplomski rad.
35. Šimunović, Z. (2013). Komparativna analiza kurikuluma nastave glazbe Hrvatske i drugih odabranih zemalja. *Napredak : Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 154 (1-2), 77-90
36. Težak, S. (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
37. Tominić, L. (2015). *Čakavsko narječje u Istri*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula; diplomski rad.
38. Turza-Bogdan, T. (2009). Stavovi nastavnika o kajkavskome narječju. *Hrvatski : časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, 7 (1), 173-192
39. Turza-Bogdan, T. (2011). *Kajkavsko narječje i književnost u nastavnim planovima i programima*. Učiteljski fakultet u Zagrebu, Zagreb. Pribavljeno 12.4.2021. sa <https://www.bib.irb.hr/436438>

40. UNESCO (1953). The use of the vernacular languages in education. Monographs on Foundations of Education, No. 8. Paris: UNESCO
41. Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“ (2012). *Čakavčiči pul Ronjgi 18*. Viškovo: Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“.
42. Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“ (2017). *Ivan Matetić Ronjgov: Dječje stvaralaštvo u Ronjgima, ZBORNIK 7*. Viškovo: Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“.
43. Vidović, R. (1971). O čakavskom narječju i o čakavskoj dijalektalnoj književnosti mišljenja (V. Nazor, J. Horvat, I. Hergešić, A. Barac, Lj. Maraković, F. Pavešić, N. Štefanić, T. Prpić, A. Petravić, M. Balota, M. Franičević, M. Hraste, S. Novak, R. Vidović, D. Brozović, I. Katušić, Ž. Jeličić, I. Jelenović, M. Krleža, Z. Črnja, S. Zlatić, M. Brandt, M. Crnbori, Š. Vučetić), *Čakavska rič*, 1(2) 59-76
44. Vidović, D. (2018). Ča je ča reći ću van ja – čakavsko narječje od epigrafskih spomenika do ča-vala. *Hrvatski jezik : znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 2
45. Vidulin-Orbanić, S. i Terzić, V. (2011). Polazište i pristup pjevanju u općeobrazovnoj školi. *Metodički ogledi*, 18 (2), 137-156
46. Vladić- Mandarić, L. (2017). *Etnomuzikolog Nikola Buble (1950.- 2015.)*. Umjetnička akademija u Splitu, Split; doktorska disertacija.